

'Glokalborgeren'

- nogle teoretiske overvejelser og pædagogiske og praktiske ideer til Verdensborger pilotprojektet i Ålborg

Jakob Jespersen – version 11.09.08

Illustration baseret på Roots and Wings logoet

Indhold:

1. Indledning

2. Sammenfatning

- a. Udfordringerne
- b. Det praktiske og eksistentielle
- c. Tre gange tre

3. Det dannede menneske anno 2008

- a. Det dannede menneske som humanist, biocentriker og materialist
  - i. Humanisten
  - ii. Biocentrikeren
  - iii. Materialisten
  - iv. Humanisten, biocentrikeren og materialisten igen
- b. Lokale, nationale og globale niveauer
  - i. Det lokale niveau
  - ii. Det nationale niveau
  - iii. Det globale niveau
  - iv. Det lokale, nationale og globale – en ny vej til en helhedsforståelse
  - v. Netværk
- c. Fortiden, nuet og fremtiden

4. Yderligere kommentarer

- a. Et børnevenligt og ambitiøst dannelsesideal
- b. Skolen og den lokale, nationale og globale virkelighed
- c. 危机
- d. At føle sig hjemme i verden

5. Nogle ideer om pædagogik og skole

- a. Indledning
- b. Den diffusionsåbne skole
- c. Pulserende pædagogik
- d. Bredbåndsbarnet
- e. Autodidaktik
- f. Rødder og vinger

6. Nogle ideer til undervisning

- a. Indledning
- b. Perspektiver og perspektivskift
- c. Find holonerne!
- d. Det lokale
- e. Det globale
- f. Fremtiden
- g. Det basale er ikke elektroner
- h. Andet

7. Litteratur

8. Bilag

- a. Mig – en del af det hele
- b. Det hele menneske – at forstå sig selv helt ned til grunden
- c. Trin for trin
- d. Løgskaller og netværk
- e. Integration på lokalt niveau
- f. Gentænk skolen i samfundet
- g. Mønstre – forbundethed, unikhed og selvorganisering
- h. Kina og konkurrencen - ligeløn og livsstil

1. Indledning

Dette papir er ment som inspiration til en diskussion af, hvad et relevant dannelsesideal kan være. Papiret er først og fremmest nogle ideer til dannelsesideal, men til sidst i papiret findes også nogle udkast til pædagogik og undervisningsaktiviteter i forbindelse med et nyt dannelsesideal.

Dannelsesidealet handler primært om menneskets *orientering* i forhold til resten af verdenen og fremtiden som *forudsætning* for at kunne møde de store udfordringer vi står overfor i dette århundrede med energi og humør. Papiret beskæftiger sig kun overfladisk med den *viden* og de *færdigheder* som eleverne skal tilegne sig i skolen. Papiret orienterer sig mod hovedspørgsmålene om den globale ulighed og fattigdom og menneskehedens samlede overbelastning af biosfæren¹.

Papiret fokuserer på hvorledes vi gennem dannelse kan mobilisere de kræfter og indarbejde de tilgange, som er nødvendige, for at eleverne kan håndtere udfordringerne, uden at blive overvældet af dem. Dette indebærer at eleverne på mange måder bør forholde sig anderledes til virkeligheden, end således som de fleste voksne danskere gør – sikkert også de fleste lærere. Papiret beskriver således ikke et 'globaliseringsmodul', som kan tilføjes skolens eksisterende aktiviteter, men derimod snarere et menneske- og virkeligheds-syn som bør gennemsyre skolen og ideelt bør danne baggrund for læseplaner.

Papiret er rimelig skematisk opbygget ikke fordi jeg tror at skolen kan styres ud fra simple skemaer men for at gøre pointerne klare og derfor nemmere at diskutere.

2. Sammendrag

Nedenfor er et forsøg på at sammenfatte de grundlæggende ideer meget kort.

a. Udfordringerne

På den korte bane og i lille Danmark ser det ud til at gå ret godt. Men kigger vi dybere, længere ud i fremtiden og ud i verden går det rigtig dårligt. Nedenfor et skønsomt udvalg af ulykker:

- Der er proteiner og kulhydrater nok på jorden til at alle 6 milliarder+ kunne have rigeligt med mad, og alligevel dør 10 millioner børn om året af sult og sult relaterede sygdomme – altså ét hver 5te sekund. Det ved vi godt, men fortrænger det – for hvad kan vi gøre?
- Selve basis for liv på Jorden forringes dag for dag i form af muldvind, ændrede klimasystemer, artsudryddelse, rovdrift på vand osv. Samtidig vokser Jorden befolkning hastigt. Det ved vi også godt, men fortrænger det ligeledes.
- Danskernes ressourceforbrug er mindst 80% større end hvad der tilkommer dem globalt. Det har vi nok også en ubehagelig anelse om. Vi har nok også en anelse om at verdens fattigdom på en eller anden måde hænger sammen med vores rigdom.
- Den billige fossile energi som har dannet basis for de sidste hundrede års udvikling er ved at toppe og det er usikkert om det er muligt at etablere nye energisystemer tids nok til at undgå en langvarig energikrise. Alligevel vokser forbruget af fossilt brædsel globalt.
- Der er flere håndvåben blandt civile end nogensinde før og op mod en ½ million mennesker bliver skudt hvert år. Håndvåbnene er overvejende fremstille af FNs sikkerhedsråds faste medlemmer. Det ved vi måske også godt.
- Osv.
- Ser vi på os selv så har vi det jo rigtig godt – ja lige bortset fra stress, depressioner, brug af psykofarmaka, for stort alkohol forbrug, spiseforstyrrelser, unge der brænder sig osv. Vores enorme forbrug af

---

¹ Jeg har ikke gjort noget forsøg på at beskrive hvorledes dansk økonomi kan klare sig i en voksende global konkurrence med f.eks. Kina. Det er en mangel men jeg mener at det er nødvendigt at underordne dette spørgsmål det mere overordnede udfordringer. Et andet uafklaret emne er stress. Det kræver en bedre analyse af stress i Danmark end jeg har. Se i øvrigt bilag h. Kina og konkurrencen - ligeløn og livsstil

ressourcer ser ikke ud til at blive omsat til livskvalitet ret effektivt. Forestillingen om at livet skulle have en mening har næsten fortonet sig.

Vi lever i en verden som på mange måder er overvældende og absurd, men vi kan ikke bære at indse det. Det er den fælde vi skal bryde ud af. En praksis i den danske Folkeskole basesret på dannelsesidealet Glokalborgeren, håber jeg vil kunne hjælpe med til at bryde ud af fælden.

b. Det praktiske og eksistentielle

Det nye dannelsesideal tage sit udgangspunkt i at løse netop den knude, som er bundet af 1) de enorme problemer, der er i verden og som vil komme indenfor årtier og så 2) vores egne mere eksistentielle problemer. Når vi har lavet rav i den både omkring menneskers forhold til hinanden globalt, i forholdet mellem menneske og natur og forholdet mellem menneske og materialer så er det bl.a. fordi vi har sat nogle kunstige skel². Skel mellem mig og de andre, skel mellem danskere og andre folk, skel mellem homo sapiens og resten af livet på jorden, skel mellem os og stof og skel mellem gammeldags og moderne. Disse skel gør os uegnet til at forstå større sammenhænge og derfor agerer vi irrationel i dem. Og skellene gør os samtidig ude af stand til at se os selv eksistentielt i større sammenhænge – derfor bliver vi ensomme og uden meninger med livet. Hvis vi skal tage fat på verdens store problemer kræver det at vi ophæver skellene både af praktiske grunde og fordi vi derved kan frigøre menneskelig energi – en energi som er nødvendig for at kunne tage de voksende udfordringer omkring krig, ulighed og rovdrift op.

c. Tre gange tre

Teksten er bygget op over temaer, nemlig *relationer/identitet*, *geografisk perspektiv* og *tid*. Hver af disse har tre undertemaer:

- *Relationer/identitet* beskæftiger sig med
  - i. menneskers relationer til hinanden,
  - ii. menneskers relationer til biosfæren
  - iii. menneskers relationer til stof og energi
- *Geografi* beskæftiger sig med tre perspektiver:
  - i. det lokale,
  - ii. det nationale
  - iii. det globale
- *Tid* beskæftiger sig med vores forhold til
  - i. fortid,
  - ii. nutid
  - iii. fremtid

---

3. Det dannede menneske anno 2008

Nedenfor har jeg prøvet at beskrive 'det dannede menneske'. Mit udgangspunkt er ikke idealistisk, men den verden vi lever i, de udfordringer vi står overfor og de muligheder vi har. Jeg har angivet både praktiske og eksistentielle grunde. Udgangspunktet er, at vi står overfor meget store sociale, økologiske og ressourcemæssige problemer i dette århundrede, og at der derfor er behov for at udvikle mange menneskelige potentialer og energier for at tage udfordringerne op.

Beskrivelsen af det dannede menneske kommer i 3 hovedafsnit

1. Det dannede menneske som humanist, biocentriker og materialist
2. Det dannede menneske som ét der forstår, tænker og føler globalt, nationalt og lokalt.
3. Det dannede menneske som ét der ser sig selv i historiens lange lys, kan leve i nuet og tager fremtidens mennesker med i sine overvejelser.

---

² Der er selvfølgelig andre kræfter på spil såsom magt og økonomiske interesser.

a. Det dannede menneske som humanist, biocentriker og materialist

i) Humanisten

Det dannede menneske er en humanist som:

- Forstår sig selv som en del af menneskeheden dvs. alle mennesker på jorden i al deres utrolige mangfoldighed fra Køge over Wall Street til kinesiske stilladsarbejdere, småstammer i Papua Ny Guinea, tibetanske munke, Zaires pygmæer, osv.
- Værdsetter denne mangfoldighed
- Værdsetter det, der er fælles for mennesker
- Tror på grundlæggende menneskelige værdier
- Er vidende om verdens utrolige uligheder – fra luksusforbrug til sultedøden
- Forstår grundene til fattigdom som betinget af lokale, nationale og globale forhold – både dets historiske rødder og nuværende dynamikker
- Er stærk motiveret for at reducere/udrydde fattigdom
- Er aktive i forhold til at bidrage til en bedre verden
- ....

Og hvorfor nu det? Hvorfor er det dannede menneske humanist?

Praktisk:

I en globaliseret verden med øget samspil – og potentielt konflikt - mellem mennesker fra forskellige nationer og kulturer er det praktisk, hvis vi kan forstå, respektere og værdsætte de mennesker, vi er i kontakt med. I en globaliseret økonomi bliver de i stadig stigende grad nødvendigt at tænke i verden som en enhed – en stat om man så må sige. I en verden med voksende økonomisk aktivitet, voksende befolkninger, voksende konkurrence om sparsomme ressourcer, voksende mængder af våben osv. bliver en organisering og regulering globalt tvingende nødvendig, hvis målet er sikkerhed og velfærd for alle. Forestillingen om menneskeheden som én familie med mange ligheder og forskelle mellem medlemmerne er en nødvendig mental base for global regulering til fordel for alle og først og fremmest til fordel for dem, der har størst behov. Man kan sige, at der er behov for en global forståelse og samhørighed hvor f.eks. enhver krig (mellem nationer) er en borgerkrig på vores fælles jord, en oplevelse af at vi ikke kan acceptere at have mennesker, der dør af sult i vores globale familie, at vi ikke kan ødelægge vores fælles jord, vand, atmosfære osv. Man kan sige, at humanisten oplever at der er behov for en slags global velfærdsstat med et velfungerende miljøministerium.

På det mere lokale plan kan man sige at arbejdspladser, jobs og samfund i stigende grad bliver multikulturelle og at vi alle har behov for at kunne agere fornuftigt i multikulturelle sammenhænge, hvad enten vi er i vores egen kultur eller i en anden.

Eksistentielt:

Ideen om alle mennesker som lige og én familie ligger i den kristne forestilling om alle mennesker som min 'næste', i de universelle menneskerettigheder, i ideen om den globale landsby hvor vi alle er naboer osv. Det er en attraktiv tanke, at forstå sig selv som del af en stor global familie, som sammen skal skuldre verdens problemer, det er skønt at forstå sig selv, som menneske blandt alle de andre uanset statsgrænser,

Ikke kun et mellemmenneskeligt problem

Det er måske værd at bemærke, at mange mennesker/lærere traditionelt opfattede verdens problemer som grundlæggende sociale og et spørgsmål om retfærdig fordeling af ressourcer og goder, fredelig løsning af konflikter osv. Dvs. at verdens problemer traditionelt var problemer *mellem* mennesker. Det er imidlertid blevet klart at dette er for snævert et syn. Problemerne i forholdet mellem menneskene og den biosfære de er en del af, er af mindst lige så store proportioner og at råstofudtømningen/genanvendelse også er en problemstilling af afgørende betydning for muligheden af velfærd for alle. Det kræver derfor en verdensforståelse, som omfatter ikke blot alle mennesker, men og så den levende og døde verden vi er en del af og dybt afhængig af og består af. Det er selvfølgelig muligt at sætte en skarp grænse mellem 'vi mennesker' på den ene side og så 'omverdenen', 'miljøet' eller hvad man nu vil kalde det på den anden. Det er imidlertid en kunstig opdeling, som kun giver ringe mulighed for at forstå hvorledes mennesker, resten af biosfæren og verdens stof samspiller i systemer. Det er disse systemer der skal forstås, og det er ud fra en forståelse af dem og en respekt for dem, at de nødvendige løsninger kan tænkes. Ligesom egocentrikerens muligheder for at forstå sociale sammenhænge er begrænsede, fordi grænsen mellem 'jeg' og 'de andre' er for skarp, på same måde er antropocentrikerens mulighed for at forstå verdens kompleksitet herunder samspillene mellem kultur, økosystemer og stof meget begrænsede. Et sådan skift i synspunkt kan være svært for den som er vokset op i og måske lever i den snævre humanismes paradigme hvor mennesket er alltings målestok. Men blot en kort overvejelse over de udfordringer vi står overfor vil gøre det klart, at næste generation har brug for brede systemtilgange og bredere identiteter. Naturen omslutter kulturen og kosmos/materien omslutter naturen. Dette er let sagt, men for mange svært at fatte fordi det på mange måder støder an i forhold til modernisme, post-modernisme og klassisk humanisme.

regeringer og materielle og kulturelle forskelle. At opleve at inderst inde er vi de samme med glæder, sorger, musik, skønhed, kærlighed, rettigheder osv³. At opleve os selv én stor familie, der står over staterne og politikerne, fordi vore værdier er fundamentalt og universelt menneskelige.

ii) Biocentrikeren

Biocentrisme betyder at se verden med udgangspunkt i liv – nærmere bestemt i biosfæren og jorden som biofysisk system. Den er parallel til ego-isme (at se verden med udgangspunkt i jeg'et) og etnocentrisme (tænke ud fra sin etniske gruppe – de andre er fremmede) og antropocentrisme (som tænker med udgangspunkt i homo sapiens – alt andet her på jorden tilhører os og vi kan gøre med det hvad vi vil). Det dannede menneske er en biocentriker som:

- Har glæde ved at forstå sig selv som en livsform blandt mange
- Forstår og oplever sig selv som liv opbygget af celler ligesom alt andet liv og med stort set de samme livsprocesser
- Forstår sig selv som et følende væsen blandt mange andre følende væsener
- Forstår sig selv som fuldstændig uløselig og konstant bundet til livet på jorden og i havene gennem f.eks. åndedrættet, mad, planternes klimaregulering osv.
- Værdsætter naturen som smuk
- Værdsætter naturen som uendelig kompleks
- Kan forstå jordens biosfære som ét system – med undersystemer
- Forstår naturens bæredygtighedsprincipper
- Kan anvende disse principper på den verden vi lever i på mange planer
- Er aktiv for at fremme liv i en bæredygtig og biologisk mangfoldig verden
- .....

Integrationskursus for Homo sapiens

Homo sapiens er en af de senest tilkomne arter på jorden, og der synes at være behov for at sende dem på integrationskursus. Denne mærkelige art opfatter sig selv som de vigtigste og roder og regere med jordens biofysiske system uden at have forstået den sammenhæng de indgår i. De er slet og ret dårligt integrerede. De bør sendes på kursus for at studere det samfund de er flyttet ind i med dets love, funktionsmåder og andre beboere.

Og hvorfor nu det? Hvorfor er det dannede menneske biocentriker?

Praktisk:

Det er efterhånden klart for de fleste, at grundlæggende livssystemer, som f.eks. klimaet, er hårdt presset af menneskenes ageren, og at vi risikerer sammenbrud i økosystemer i forskellig målestok. Med en stadig voksende befolkning - og især med en voksende andel af verdens befolkning, som bliver (stor) forbrugere af industrielt producerede varer - er det klart, at truslen mod vores eget livsgrundlag vil vokse i fremtiden. De omlægninger der er brug for er drastiske, og der er en langt større chance for at det lykkes, hvis det ikke blot er en sur miljøpligt, der driver os, men en klarere forståelse/oplevelse af os selv som fuldstændig uløseligt forbundet til naturgrundlaget gennem f.eks. åndedrættet, mad, klimaregulering, vand⁴. Det er meget nemmere at få denne adfærdsændring med i hverdagen privat, professionelt og som politisk engageret borger, hvis vi værdsætter biosfæren som smuk, og også reelt oplever os selv som en del af den. Det er nemmere, hvis vi gennem fornuft, æstetik og følelse identificerer os med den biologiske virkelighed, vi er en uløselig del af. En fornyet praksis bliver således i højere grad vores 'egeninteresse', hvis vi identificerer os med liv – og i mindre grad en sur miljøpligt. Hvis man kan skifte sit synspunkt fra et *menneske og miljø* perspektiv til et perspektiv som ser *økosystemer med mennesker*, så vil det i sig selv øge kapaciteten til at se helhedsløsninger. Derfor er det nødvendigt.

Eksistentielt:

Et hurtigt kig på f.eks. den danske salmeskat, indianernes og mange andres kulturer viser, at oplevelsen af samhørighed med naturen ligger ligefor. Evnen til at se livet som det centrale og forstå menneskene som 'jordens børn' på linje med andre livsformer er på mange måder attraktiv, fordi vi bliver en del af noget

³ Måske er tanken om 'inderst inde' problematisk da forskellige kulturer ofte har forskellige grundlæggende opfattelser af verden og mennesker. Men det er sandt at vi på mange måder er ens lige såvel som vi på lige så mange måder er forskellige. Der ligger nogle problemer omkring menneskerettigheder fordi rigtig mange velfungerende kulturer med udmærkede etiske systemer ikke opererer med 'rettigheder'. Det er således et fremmedelement og man kan fundere om 'rettigheder' overhovedet er et universelt begreb.

⁴ Bemærk at vi også i vores æstetik, begreber og sprog er knyttet til den levende natur.

meget større, smukkere, dramatisk og måske ligefrem magisk end blot mennesker, som vi kender så godt. At identificere sig med noget større leder koncentrationen væk fra egoet og giver som oftest mere tilfredse og velfungerende mennesker. Et sådant standpunkt er hverken religiøst eller uvidenskabeligt.⁵

iii) *Materialisten:*

Det dannede menneske er materialist som:

Materialisten 1:

- Har en glæde ved at forstå sig selv som stof. Som en avanceret men midlertidig ansamling af grundstoffer i den form der hedder mig – min krop, mit hjerte min hjerne. Grundstoffer som er koblet gennem fysiske lovmæssigheder i molekyler, ioner osv.
- Kender noget til de grundstoffer som han/hun består af og hvilke roller de spiller og ved hvor de optræder i den døde natur som f.eks. klipper, vand og luft og hvor de optræder i f.eks. planter og dyr omkring.
- Forstår at jorden oprindelig kun var dødt stof, at de grundstoffer, som jeg nu er, og som er nået til mig via økosystemer som bl.a. producerer den mad jeg spiser og derfor består af.
- Forstår at jeg som stof og den energi som gør mig levende er skabt først af big bang og senere af stjernerne

Materialisten 2:

- Er bevidst om de mange stoffer og materialer som omgiver os og gør livet behageligt: stål, aluminium, plastik osv.
- Kender deres videnskabelig kosmiske skabelseshistorie
- Værdsætter disse stoffer fordi de er med til at skabe livskvalitet
- Værdsætter disse stoffer fordi de er fascinerende blanke, smidige, farvede - sanselige
- Er bevidst om hvordan de er skabt af mennesker og med hvilket ressourceforbrug (miner, højovne osv.)
- Forstår at de nødvendigvis skal passes på og genanvendes og under ingen omstændigheder skal laves til 'affald'.

Og hvorfor nu det – hvorfor er det dannede menneske materialist?

Praktisk:

Råstoffer og energi er begrænsede ressourcer (meget begrænsede) – dem skal vi passe på. Og det kan vi selvfølgelig blive belært om og forstå, men så bliver det igen en sur ressourcensparepligt. Vi skal langt dybere - vi skal sanse, kunne lide og identificere os med stof. Børn elsker stof, og det skal vi ikke aflære men fremelske, udvikle, nuancere.

Eksistentielt:

Det formentligt det mest fundamentale ved os er, at vi er stof. At glemme det, er at glemme noget vigtigt. Selvfølgelig er vi både liv og kultur, men begge disse eksisterer på en basis af stof. At forstå sig selv som stof er den ultimative rodfæstning i verden⁶. At forstå sig selv som lavet af stoffer skabt af big bang og stjerner, binder én til den videnskabelige skabelsesberetning om en prik der over tid blev til manglefarvede galakser, sorte huller, intergalaktisk støv,

Det basale er ikke elektroner

Mens forskerne leder efter sammenhæng på det ultramikroskopiske niveau, kan man ligeså vel og mere forståeligt lede efter sammenhæng på det store niveau. Gør man vil man erkende nogle træk ved verden – levende og død – som f.eks. at alting er

- unikt – der findes ikke to ens galakser eller regnorme
- integreret – i systemer og hierarkier – alt er en del af noget større og ligner andre ting
- er kreativt og i udvikling – mennesker og stjerner
- er skab af en unik historie – en stor fortælling - om et univers som lige netop er således, at liv og mennesker kunne opstå

Ovenstående er lige så forenende og videnskabeligt som superstrengte i 11 dimensioner, og det er langt mere nyttigt, fordi disse træk på forunderlig vis også er nogle af dem vi søger at fremme hos vore elever, og som giver dem mulighed for at forstå sig selv i en større sammenhæng. Se også bilag g.

⁵ Forståelsen af og identifikation med de levende er i sig selv nuanceret og kompleks. Økosystemforståelse kræve en god del analytisk fornuft, oplevelsen af den store vilde natur (wilderness) har sin egen fascination, medfølelse med en hund, kat, hest, chimpanse er langt letter en medfølelse med krokodille, regnorm eller virus osv. For mange går der skel mellem følelse og ikke følelse liv (det er bl.a. tilfældet i buddhismen) og oplevelsen af jordens biofysiske system som en levende enhed (Gaia) er igen en helt anden ting. Ved at studere forskellige kulturer vil man finde mange variationer over temaet. En anden nyttig opdeling er den som reflekterer de hjernedele vi har arvet populært kaldet krybdyrhjerne, pattedyrhjerne osv.

⁶ Det er i øvrigt også det eneste aspekt af os, som vi er helt sikker på 'lever evigt'

stjerner, planeter i blå, rødt og hvidt og – mindst et sted til liv – og mindst et sted til en slags liv som kunne reflektere, drømme og relatere sig. Igennem denne forståelse bliver vi en del af noget større. I forståelsen af universets og stoffets historie ligger også den nyttige tanke om det universelle i kreativitet, unikhed, historie, mangfoldighed osv. – ting vi gerne ser fremmet i menneskers karakter og handlinger⁷. At se sig selv som en del af noget større (så stort at det er næsten guddommeligt) giver mere sindsro og glæde. Dette eksistentielle aspekt er ikke en bestemt spirituel eller religiøs skole, men ganske alm. ukontroversiel videnskab.

Yderligere kommentar:

Når det stoflige aspekt og identitet fremhæves er det af to grunde:

1. fordi vi er startet på en ressourceknapp periode i menneskets historie. Det er klart for de fleste for oliens vedkommende, men de fleste basale råstoffer vil også være opbrugt i dette århundrede (kobber, tin, sølv, bly osv) – altså med mindre de genanvendes. Selvfølgelig kan vi forstå, at det er fyfy at smide alt muligt i skraldespanden, men det er langt bedre at opbygge glæde ved, værdsætning af og identitet med stof. Vi skal ganske enkelt ikke kunne få os selv til at smide det røde kobber, den lette smidige aluminium, det stærke stål osv. ud i skraldespanden.
2. fordi vi har brug for – eller i det mindste glæde af - at forstå os selv i verden på en måde, som har vingesus og logik, og som går ud over os selv som individer, grupper og art. Vi har i nogle hundrede år levet i en eksistentiel meget anderledes og fattigere verden end andre tider, hvor mennesket var en del af en større verdensorden. I dag har vi en stor og fantastisk videnskabelig beretning om universets start og kreative historie og os selv som produkt af den historie. Vi har en plads i det større, og kan forstå os selv som en del – og en ganske særlig del - også når vi kigger ud mod de talløse stjerner. Og det er ren videnskab.

Materialisten 3: Det skal for en ordens skyld nævnes materialisten 1 og 2 har meget lidt at gøre med den almindelige forståelse af materialisme som jeg'ets optagethed af at erhverve sig og besidde ejendele. Denne materialisme er i virkeligheden slet ikke en optagethed af materien men af at forstørre eller adspredte egoet med ting og shoppingoplevelser – det er en shopping/ejendel-isme. Faktisk er der den gode del foragt for materien i den alm materialisme, fordi det fortsatte køb indebærer en bortsmidning af værdifuldt materiale. Materialisten 1 og 2 har heller ikke noget med Karl Marx eller Matas at gøre.

iv) Humanisten, biocentrikeren og materialisten igen:

Nedenfor en opsummering på tværs.

Den verden vi lever i har vi brug for dannede, harmoniske og energiske mennesker som har:

Viden om og forståelse af:

- menneskers forskellighed og lighed – af fælles kultur og individualitet – forståelse af kulturer, verdenssyn, livsbetingelser, værdier osv.
- økosystemer, bæredygtighedsprincipper, tærskler, osv.
- stof, materialer, mekanik, lovmæssigheder osv

Kapacitet til at:

- arbejde sammen med mange forskellige mennesker
- bruge, beskytte og styrke naturen og dens systemer
- bruge, vedligeholde, reparere og genanvende materialer og produkter

Respekt:

- Respekt for mennesker – ønsker velfærd for alle og ønsker at fremme kulturel rigdom og kreativitet
- Respekt for livet i bred forstand – mangfoldighed og frodighed af dyr og planter og disses samspil
- Respekt for stof – rigdom af råstoffer, materialer og ting - genanvendelse

Glæde:

- Glæde ved andre mennesker, samvær og udfoldelse - også på tværs af kultur
- Glæde ved livets former, samspil og skønhed
- Glæde ved materien, dens lovmæssigheder, muligheder og skønne kvaliteter

---

⁷ Se også appendiks om Mønstergenkendelse.

Identitet:

- Som menneske som ego, familie, gruppe, lokalsamfund, nation, global landsbybeboer - og som borger, social aktør, kulturvæsen, osv.
- Som liv som integreret del af livet (økosystemerne – lokale, globale), som følende væsen og som forvalter af naturen
- Som stof gjort af den fysiske verden (stoffer og materialer) og som producent og bruger af materialer og produkter

Angående identitet.

For mig er det spørgsmålet om identitet, som bringer dannelsesidealet tydeligst frem og er mest udfordrende. Identitet er, efter min mening, ikke først og fremmest noget, man roder efter i sit indre, men derimod resultatet af en afsøgning af, hvad i den ydre verden man identificerer sig med. Eller rettere hvordan denne opdeling mellem jeg og resten bliver differentieret og mindre skarp. Derfor bliver øget sansning af, sensitivitet overfor og relationsbygning til omverdenen vigtigt at udvikle - det er gennem det, at man kan opleve og identificere sig. Skolen for et nyt dannelsesideal vægter derfor sansning og udvikling af nysgerrighed, sensitiviteter og evnen til at udvikle relationer.

For lidt grafik som illustrerer menneskets som stof, liv og menneske se bilag 1, 2 og 3.

b. Lokale, nationale og globale niveauer

Det dannede menneske:

- Kan identificere sig selv både som en aktiv del af et lokalsamfund, af en nation og af hele verden
- Forstår verden som bestående af utallige lokaliteter med egne særkender kulturelt, biologisk og fysisk.
- Værdsetter de menneskelige kulturers mangfoldighed og lokale tilknytninger
- Forstår verden som et samvirkende system bestående af mange små systemer herunder lokalsamfund, nationer, økonomier, økosystemer osv.
- Forstår sin egne kultur som én blandt mange.
- Forstår og værdsetter sin egen kultur og lokalitet og derigennem forstår, at andre gør det samme
- Forstår og styrer sine egne og sin husholdnings aktiviteter som en del af større kulturelle, biologiske og fysiske systemer
- Forstår sig selv som en aktiv del af en nation – en nation som er et fællesskab, der demokratisk beslutter om love, regler, anvendelse af ressourcer, fremme af værdier osv. og som opkræver skatter
- Kan forstå menneskeheden som ét samfund
- Kan også forstå verden som bestående af nationer, stater og folk
- Kender til den globale forbruger-klassedeling og fordelingen af ressourcer, våben, viden osv.
- Kan skifte mellem de 3 niveauer (lokalt, nationalt og globalt) og drage paralleller mellem det lokale, nationale og globale
- ....

Bemærk. Tredelingen i lokal, national og global er en grov standardinddeling. Der eksisterer andre niveauer. I store nationer kan der være et regionalt mellemniveau, i føderale stater er der de enkelte stater og den centrale føderale stat og mellem nationen og det globale kan der være kontinentet eller en regional organisation som f.eks. EU. Desuden: Det lokale forstås her både som lokalsamfundet, hvad enten det er på landet, i byen eller i (en bydel i) storbyen. Hjemmet og arbejdspladsen (og skolen) henregnes til 'det lokale', men bør måske have egen overskrift, idet disse er vigtige fællesskaber, som f.eks. beslutter om væsentlige forbrug af energi og varer og producere affald.

Tredelingen skal således detaljeres og kan modificeres alt efter forholdene. Hovedpointen er, at det ikke er nok at tænke enten lokalt, nationalt eller globalt, men at man bliver nødt til at kunne skifte perspektiv og se sammenhænge mellem niveauer.

Og hvorfor nu det? Hvorfor er det dannede menneske i stand til at tænke og føle på 3 niveauer?

Grundene er faktiske, pædagogiske og normative.

i) Det lokale niveau

1. Faktiske.

I en meget stor del af verden er lokalsamfundene i traditionel forstand som f.eks. landsbyer, bykvarterer osv. rent faktisk af væsentlig betydning. Det er en vigtig pointe, selv om dette niveau er svagere i vores eget 'massesamfund'. Det er vigtigt fordi vi ikke blot skal forstå og handle i vores eget lokalsamfund, men også forstå at verden består af lokalsamfund. En egentlig global forståelse indebærer en forståelse af at verden - på trods af relativt nye globale sammenhænge - i mangt og meget består af lokale samfund, som har afgørende betydning for menneskers hverdag og naturgrundlaget. Sådant er det også i Danmark. En forståelse af ens eget specifikke lokalsamfund danner den bedste baggrund for at forstå, den verden vi lever i som bestående af et utal af andre specifikke lokalsamfund. Desuden får forståelse af hvorledes vores egne lokalsamfund er forbundet med national og globale systemer os til at se, hvorledes andre lokalsamfund er forbundet og derigennem også på mange måder forbundet til os. For stort set alle samfund spiller hjemmet/husholdet og arbejdspladsen/skolen en væsentlig rolle. Dette er meget udtalt i vores samfund og mindre udtalt andre steder i verden. De lokale niveauer - hvad enten det er hushold, arbejdspladser, landsbyer eller kommuner - er vigtige, fordi der tages beslutninger på disse niveauer – beslutninger som er vigtige for de enkelte mennesker (f.eks. hvem der bestemmer hvem man bliver gift med) og som sammenlagt har global betydning (f.eks. energiforbrug og klima). Selv om den verden vi ser for os, er én med hurtigt voksende økonomisk globalisering, er det i øvrigt ikke sikkert, det er en trend, der vil fortsætte. Det er der 3 grunde til: 1) med udtømmningen af de bedste miner, øgede energiudgifter ved minedrift og oprensning af råstoffer og med øget global efterspørgsel efter råstoffer vil priserne på materialer gå op og genanvendelse blive mere rentabel. Med højere transportpriser vil lokalt/nationalt genbrug være en økonomisk attraktiv løsning; 2) med øgede energipriser vil transport af færdigvare blive dyrere og det vil pege på mere lokaliserede løsninger. Dette vil samvirke med, at genanvendelses-råstoffer ikke vil komme fra miner over hele kloden med fra lokal/nationale affaldssystemer; 3) der er en folkelig reaktion mod globaliseringen f.eks. i forhold til fødevarer. Denne trend kan blive stærkere med øget folkelig bevidsthed om 1) og 2) samt eventuelt krav om demokratisk kontrol over arbejdsbetingelser, hvorunder hvordan ens varer bliver fremstillet, krav om bevarelse af lokale kulturer osv. En økonomisk af-globalisering/lokalisering er således ikke udelukket, hvorimod f.eks. øget global kommunikation sandsynligvis vil fortsætte med at stige. Endelig kan man sige, at hvis det skulle lykkes at lave en lige verden med f.eks. lige løn for lige arbejde, ensartede sikkerheds- og miljøregler osv, så ville en af drivkræfterne for at producere et andet sted på kloden (f.eks. Kina) end der hvor forbruget er (f.eks. Nordamerika og Europa), bortfalde⁸⁹.

2. Pædagogiske.

De lokale niveauer er vigtige for læring, fordi det er her, mennesker kan bruge deres fulde sanser og læringskapaciteter, og fordi det er den virkelige verden vi er til stede i. Børn har en stærk og umiddelbar oplevelse af sted. I lokalsammenhæng kan vi bruge lyd, lugt, syn, fornemmelse, intuition, helhedsforståelse og så videre. Vi kan - med en stor del af os selv - fatte, begribe, få hold på virkeligheden og derfra uddrage erfaringer, holdninger, mønstre, principper, værdier, tankerutiner osv., som direkte eller modificeret kan anvendes på den ikke nærværende virkelighed som f.eks. andre lokaliteter, nationen og det globale. Den (fælles¹⁰) lokale virkelighed kan udforskes på en helt anden praktisk måde end andre fjernere

Den globale udfordring

Den udfordring vi står overfor er global i mere end en forstand:

- Det globale som en verden hvor der er øget kontakt mellem mennesker forskellige steder på jorden og øget fokus på universelle rettigheder. En verden som er globaliseret oppefra gennem økonomisk liberalisering og konkurrence med global arbejdsdeling, fri bevægelighed for kapital, globale firmaer osv, men som savner en globalisering nedefra som er kulturel, demokratisk/politisk og velfærdsorienteret
- Det globale som udtrykt i billedet fra rummet af den blå planet, med den tynde biosfære. Smuk men skrøbelig
- Det globale i den forstand at der er behov for helhedstænkning – tænkning hele vejen rundt - for at kunne forstå dynamikkerne i den verden vi lever i. Og der er behov for at tænke rundt i kredsløb.

⁸ Der er naturligvis enorme økonomiske interesser bundet til en globaliseret økonomi og derfor kan man diskutere hvor stor sandsynligheden er for økonomisk gen-lokalisering er, men den er ikke 0.

⁹ De globale systemer som opbygges disse år bliver mere og mere komplekse. Historisk set er alle komplekse samfund brudt sammen og blevet erstattet af nogle simple og mere lokale samfund. Et sammenbrug i de globale (økonomiske) systemer er langtfra utænkeligt.

¹⁰ Den fælles lokale virkelighed har forskellig karakter i blandt sms'ende unge byboere i Danmark som mødes på særlige lokale steder så som skole, ridebane, diskotek osv. og landsbybørn/unge i f.eks. Nepal som kender hvert hjørne af deres lokalitet..

virkeligheder. Set i en skolesammenhæng er det her, eleven har mulighed for at verificere om den teori om verden, som skolen giver, er sand set fra den enkeltes baggrund – eller bare er viden, som skal indlæres¹¹. Skolen giver eleverne viden, færdigheder og holdninger, for at de skal blive bedre til at være aktive og handle som private, professionelle og borger. Hvis eleverne skal have den opfattelse, at viden og færdigheder har værdi, fordi de skal anvendes, så skal der være mulighed for anvendelse i skoleforløbet. Denne anvendelse kan selvfølgelig være i det lille samfund, som hedder klassen og skolen, men det er på mange måder en virkelighed, som er afsondret fra den større virkelige virkelighed. Det er på det lokale niveau at eleverne - alene eller som klasse - har de bedste muligheder for at omsætte viden til handling – i hjemmet, byen, virksomhederne og kommunen. Bemærk også at det er gennem interaktion med den voksne virkelighed at børnene har en mulighed for at fastholde forestillingen om at det de lærer i skolen er relateret til et liv som voksen deltager i samfundet og for at se om de – f.eks. indenfor færdighederne - gør fremskridt set i det lys.

For flere overvejelser om skolen i det lokale samfund se afsnittet Nogle ideer om pædagogik og bilaget Gentænk skolen.

3. Normative

Hvis man – som undertegnede – mener at det er vigtigt med et aktivt demokrati, gensidig respekt og miljøbeskyttelse, så er det lokale niveau væsentligt, fordi det principielt er nemt for borgerne at fatte og få indflydelse på. Som nævnt tidligere bliver det også mere og mere nødvendigt, at den enkelte og husholdet/familien omsætter viden til handling i deres hverdag (som overvejende er lokal).

ii) Det nationale niveau

At beskæftige sig med det nationale eller statslige niveau er indlysende, eftersom det er den dominerende demokratiske enhed, som borgeren er en del af, og fordi det er indenfor nationens grænser at mange menneskers bor livet igennem - om end ofte på forskellige lokaliteter. På trods af tilbagegangen i nationalstatens magt og selvstændighed er det stadig inden for denne stats grænser at love gælder, det er den stat, man betaler skat til osv. I nogle tilfælde har borgerne i en stat også fælles sprog og kultur og en nationalfølelse, men det er meget svingende. Der kan fremføres mange argumenter for at beskæftige sig med den stat eller nation man tilhører, med det er næppe nødvendigt, idet Folkeskolen traditionel er nationens skole¹².

Bemærk: det nationale er et mere uldent begreb, end man umiddelbart skulle tro. For landet Danmark er det ret simpelt, men hvor en stat består af flere folk, som måske selv opfatter, at de er en (besat) nation med ret til selvbestemmelse, er det mere kompliceret (Tibet, Kurdistan etc), ligesom det er tilfældet i de meget store dele af verden, som er under føderale systemer (USA, Canada, Brasilien, Tyskland, Storbritannien, Indien, Schweiz osv.). Danmark er på mange måder en undtagelse globalt.

De demokratiske defekter

Demokratiet er ment som en styreform, hvor alle interessenter er repræsenterede, når der besluttes.

Med en øget global integration og med en mere kraftfuld teknik er det blevet klart, at nationalstatens demokrati kommer til kort på 2 områder. Interessenterne er IKKE repræsenteret når f.eks. vi tillader markedsføring af varer produceret under uacceptable menneskelige og miljøvilkår eller når en supermagt går i krig. De er heller IKKE repræsenteret når vi beslutter os for et affaldshåndteringssystem, som reelt smider værdifulde råstoffer i forbrændingsanlægget og ikke overholder selv moderate klimamål – ting som er til stor skade for fremtidige generationer – det vil bl.a. sige poderne der starter i skolen i år.

Det højt besungne nationale demokrati trænger til et kraftigt eftersyn og opdatering.

iii) Det globale niveau

Hvis målet er en fredelig verden med gensidig respekt og velfærd for alle, så er det tvingende nødvendigt at kunne anlægge en global synsvinkel. Den globalisering, vi har set indtil nu, har først og fremmest været

¹¹ Det også her elevernes egen praktiske (systematiske eller usystematiske) udforskning af virkeligheden kan samspille med de overleverede tilgang og den overleverede viden fra de enkelte fag. For en pædagogik som bevidst baserer sig på elevernes udforskning af omverdenen, er forbindelsen indlysende.

¹² Danmarks geografi, Danmarkshistorie, Danmarks forhold til omverdenen, Dansk litteratur osv. – er basalt i den nationale skole. Det er lokalitetens geografi, historie, forhold til resten af landet/verden osv. ikke.

økonomisk (produktion, handel og spekulation) og dernæst indenfor kommunikation¹³. Der er også etableret magtfulde internationale institutioner indenfor dette felt (IMF, WB og WTO) og der er oprettet en international domstol. Derudover er der indgået en del internationale aftaler og FN driver forskellige internationale programmer. Hvor den demokratisk styrede og velregulerede nationalstat var baseret på et vist nationalt fællesskab og passede til en periode, hvor produktion og handel var meget national og mellem et begrænset antal nationer, så mangler det nye global økonomiske system i den grad demokratisk styring og folkeligt fællesskab.

Hvis vi ser på verden som bestående af én menneskehed i en stor fælles verden eller 'globalstat', så er det stort set en 'stat' uden love, politi, skatteopkrævning, omfordeling, velfærdsinstitutioner osv. Det er en verden med stor ulighed mellem de globale forbrugs-klasser, med overforbrug og sult, små og store krigsherrer som varetager egne interesser (nationer) og som jævnlige kaster vores samfund ud i borgerkrige (altså krig mellem nationer) osv. – kort og godt et samfund i anarki, hvor den stærke har ret. Den stærke kan være et multinationalt firma eller en rig og velbevæbnet nation. Mange af de nationale demokratier fremtræder i det globale perspektiv som snæversynede egoister, som kun tænker på at rage til sig – men det er såre (national-) demokratisk. En verden bestående af demokratiske nationalstater er ikke demokratisk i et globalt perspektiv. At varetage borgernes interesser i et rigt land er ofte lig med at lade andre mennesker dø. Ganske vist er der nogle godgørende institutioner (såsom Danida og andre udviklingsorganisationer), men det batter lidt i en verden, som er udenfor demokratisk kontrol. Ligesom Europas enevældige regenter kun nølende gav magten fra sig, således kommer et globalt demokratisk system for global velfærd ikke uden en stærk folkelig global bevidsthed og stærkt pres udøvet af aktive mennesker, som har global bevidsthed og kommunikerer i globale civilsamfundsnetværk.

Der er en voksende global civilsamfundsbevægelse, som har opnået nogle resultater (Jubilee 2000, landmineforbuddet, bremsning af MAI osv.), men den skal vokse sig langt stærkere, før den slår igennem på alle planer. Et flertal af verdens mennesker skal tænke globalt. Og gør de det, og stemmer de nationalt i overensstemmelse hermed, følger politikerne og dermed nationalstaten efter.

Det er selvfølgelig ikke kun på det globale plan, at der er brug for global tænkning. Det gamle slogan om at tænke globalt og handle lokalt gælder stadig. Det er nødvendigt, at så mange mennesker som muligt tænker og handler *såvel* globalt, nationalt som lokalt. Det er en bevidsthed, som f.eks. skal være med når mennesker i vores del af verden går i supermarkedet, når vi tager på ferie, stemmer til kommune og folketingsvalg osv. Det er den bevidsthed, der skal være med, når vi arbejder i firmaer og når vi deltager i frivilligt arbejde. Det globale skal ganske enkelt være en del af vores bevidsthed og etik, som vi ikke kan lægge fra os.

Bemærk: Det globale perspektiv adskiller sig fra det mere gammeldags inter-nationale – altså mellem-statslige. Men begge synsvinkler er nyttige.

iv) Det lokale, nationale og globale – en vej til en helhedsforståelse

De tre niveauer er både uafhængige og indbyrdes forbundne og afhængige. Det er en kompleks sammenhæng, som bedst læres og forstås gennem at betragte verden med udgangspunkt i forskellige perspektiver, idet vores fornuft har problemer med at fatte meget komplekse sammenhænge. En egentlig holistisk eller systemforståelse læres efter længere tids brug af forskellig perspektiver på den samme verden.

v) Netværk

Det er umuligt at rumme hele verden med 6 milliarder mennesker og 5000 sprog. Det er såmænd også svært at rumme 5.432.335 mennesker og 43.094 km². Store enheder forstås gennem punktnedslag, hvorfra vi ekstrapolerer – vi kender mennesker og lokaliteter her og der og gætter derfra et

Intuitiv helhedsforståelse

Der findes også en intuitiv holistisk måde at se verden og tid på, men den opfattes af mange – og sikkert også mange forældre - som 'mystisk', 'transcendental' eller 'spirituel'. Denne mere spirituelle oplevelse af verden er efter min mening et ret velkendt fænomen, som man sagtens kunne undervise i i skolen, og som ville være nyttig både i forbindelse med at fatte helheder og systemer og i forbindelse med indre glæde og ro. Noget mange børn kunne have glæde af. Imidlertid er mange af metoderne meditative, og det vil sikkert falde en del forældre og autoriteter for brystet, fordi de ikke selv har erfaringer på feltet og opfatter det som hokus-pokus og i hvert fald hinsides rationaliteten og derfor farligt. Jeg har derfor i min tekst her udeladt det spirituelle, men mener at det helt sikkert vil komme ind som en del af læseplanerne, og at det er en diskussion værd. Det er ikke usandsynligt at projektet skal eksperimentere med intuitiv helhedsforståelse.

¹³ Der er også en væsentlig kulturel globalisering med både MacDonallisering og hybridkulturer

helhedsbillede. Det er specielt aktuelt i forhold til en global forståelse. Den kommer bl.a. gennem at kende til et antal lokaliteter og derfra danne en forestilling om 'hele jorden'. Global forståelse komme først og fremmest gennem et globalt netværk. Se også bilag 5 og 6.

c. Fortiden, nuet og fremtiden

Det dannede menneske:

- Kan se vores specifikke samfund og situation i historiens lange lys både hvad angår værdier og biologiske og fysiske omstændigheder
- Kan bruge historien som inspirationskilde uden at være bundet af ideer om 'gammeldags' og 'moderne'.
- Tænker automatisk det mellemlange og lange fremtidsperspektiv med i enhver sammenhæng. Fremtidens mennesker og natur er nærværende og har rettigheder
- Kan leve i nuet

Og hvorfor nu det? Hvorfor er det dannede menneske i stand til at tage det lange perspektiv tidsmæssigt?

Om ikke andet så har klimadebatten vist at de beslutninger vi tager i dag, har konsekvenser lang ud i fremtiden – altså for vore børn og børnebørn osv. Derfor er det uansvarligt – og også uetisk – ikke at tage fremtiden med i betragtning, når vi beslutter. Med mere magtfuld teknik og flere mennesker på jorden, bliver det mere og mere nødvendigt at tænke langsigtet. Derfor er det en kapacitet, som skolen skal optræne, således at eleverne ender med at blive langt mere kompetente, end vi er på dette felt.

Energidebatten og peak oil har på lignende vis sat vores hverdag, som vi opfatter som normal, i et historisk lys, som viser den som speciel, ja måske ligefrem en undtagelse. Det er væsentlig at forstå, at vores sunde fornuft er et produkt af bestemte omstændigheder, som har ændret sig. Måske kan vores nuværende situation bedre forstås ud fra andre tiders udfordringer.

Nuet er vigtigt ikke for forståelsen eller de fornuftige beslutninger, men for åbenhed overfor omverdenen, oplevelsen af at være en del af denne og som kilde til energi og glæde. Derfor skal eleverne fastholde og udvikle evnen til at leve fuldt og helt i nuet også midt i en almindelig hverdag.

Pointen er ikke at leve enten i historiens lange lys, i fremtidens scenarier eller i nuet, men at have evnen til at kunne gøre alle tre ting og skifte mellem dem.

Tre gange tre

Sammenfattende kan man sige at dannelsesidealet beskæftiger sig med tre gange tre ting:

Humanisten, biocentrikeren og materialisten (relationerne/kvaliteten/identiteten)

Lokalt, nationalt og globalt (geografien)

Fortid, nuet og fremtiden (tiden)

Hermed slutter selve gennemgangen af idannelsesidealets hovedaspekter.

---

4. Yderlige overvejelser

a. Et børnevenligt og ambitiøst dannelsesideal

Den ovenstående tekst kan måske forekomme højtravende i forhold Cecilie i fjerde eller Johnny i niende, og det er det selvfølgelig også – det bevæger sig på det abstrakte niveau. Det betyder imidlertid ikke, at det er et dannelsesideal, som er vanskeligt at arbejde med i skolens hverdag. Jeg tror tværtimod, at det nye dannelsesideal er mere børnevenligt end tidligere tiders måske mere kloge, kulturelle og intellektuelle idealer. Børn – i hvert fald børn, som ikke har gået for meget i skole – har en fuldstændig naturlig interesse for ting og sager og dyr og planter. I en forstand er de langt mindre adskilte fra disse domæner end voksne og skolede. I det nye dannelsesideal vil netop tilknytningen til stof og liv blive taget op og blive genstand for systematisk videreudvikling og uddybning af tilknytningen. Stof og liv er nærværende og fuld af store historier.

På samme måde kan man sige, at den stærke tilknytning til det lokale og sanselige, og dét at tage den lokale læring og handlen som udgangspunkt for læring på højere (national og globalt) niveauer er børnevenlig. Dannelsesidealet er også 'vildt'. Vildt forstået som wilderness og overlevelsesture. Børn og unge skal stå overfor/i den store stærke vilde natur fordi den er en del af dem og det er de nærmest følelsesmæssigt forstår sig selv som en del¹⁴. Vildt forstået som big bang, sorte huller, minedrift og varmen fra flydende stål. Vildt som forståelsen for denne verdens dybe mangfoldighed og grusomme uretfærdighed¹⁵.

En stærkere tilknytning til liv, stof og lokalitet bør også blive reflekteret i en mere levende udtryksform i ord (det levende ord), billedbrug og kropssprog. Alt sammen noget som knytter pænt an til børns måder at udtrykke sig på.

Samtidig er det klart, at vi i det nye ideal vil forsøge at trække eleverne med 'højere op', om man så må sige. Vi vil have dem til at mestre at tænke og føle langt i tid og lang geografisk, fordi vi i dag ved at årsag og virkning hænger sammen over afstand og tid. Vi vil også have dem til at forstå og opleve mangfoldigheder, systemer og dynamikker i stedet for blot ting og steder. Men grundpædagogikken er, at langt det meste kan læres i en lokal sammenhæng og at principper, mønstre, dynamikker osv. lært og erfaret lokalt kan – med nogen modifikation – overføres til andre niveauer. Der ligger et væsentligt udviklingsarbejde i dette¹⁶, men grundlæggende indsigter er basis for indsigt på mere abstrakte niveauer, hvor 'virkeligheden' ikke er noget eleven kan sanse og vekselvirke med, men er tekst, data, kort, billeder og film¹⁷. Billedligt kan man sige, at jo højere et træ skal vokse, jo dybere rødder skal det have. Hvis man skal strække elastikken langt, skal den sidde godt fast i den ene ende. For at kunne fatte globalt og 100 år ud i fremtiden, skal eleverne have en meget solid lokal og sanselig basis.

b. Skolen og den lokale, national og globale virkelighed

Gentænk skolen som et aktivt samfundselement (og uddannelsessted). Skolen er børnenes organiserede sted, hvor de forbereder sig til OG tænker over og agerer fra i forhold til det samfund de skal overtage. Børn har jo ikke stemmeret, men skal deltage på deres egen facon f.eks. fra skolen. Børn har ikke alm. rå magt, men de skal spørge, spille skuespil, demonstrere, skrive artikler (avis, you-tube osv.). Skolebørn skal bevidstgøre politikere, forældre især omkring fremtiden – og hvem kan stå for vores fælles børn, som har en fælles fremtid, og som måske er mere idealistiske end os?

Uddannelse handler selvfølgelig om at give simple kundskaber og redskaber, men også om at orientere sig i forhold til den større virkelighed. Dette forhold skal til dels læres, til dels erfares og eleverne skal have mulighed for at lave egne konklusioner. Derfor skal der undersøges og debatteres – dvs. der skal reflekteres over den lokale. Ved den lejlighed opstår meninger og forslag til forbedringer. Disse kan bringes tilbage ud i lokalsamfundet/kommunen etc. På samme måde som universitetsstuderende har en tendens til at danne sig meninger om samfundet, på samme måde kan man forestille sig folkeskolerne og lokalsamfundet.

c. 危机

Det kinesiske symbol for krise er sammensat af 'fare' og 'muligheder'. Sådan er det også med verden i dag. Hvis man fokuserer på farerne er udfordringerne næsten

At føle sig hjemme i verden

Eleverne skal helt grundlæggende *føle sig hjemme* i verden og virkeligheden (stof/energi, liv, mennesket – lokalt, national, globalt – fortid, nu, fremtid). Hjemme er et sted hvor der er 'resonans' mellem verdenen inde i mig og verdenen udenfor. Denne resonans eller identitet skal skolen hjælpe med at opbygge på et solidt grundlag. Imidlertid er det umuligt at kende verden som sin egen bukselomme. For at kunne føle sig hjemme i en større verden skal man kunne se at der er mønstre og principper som går igen på mange niveauer herunder nogle som er tæt på¹. Man skal på en måde kunne genkende sig selv i verden (eller omvendt). Det er vigtigt at opleve verden ikke som et koldt eller ligefrem fjendtligt sted, men som et man kender og forstår på nogle meget basale måder og som man har et positivt forhold til.

¹⁴ Den vilde natur er jo nærmest udryddet men vi har de svenske skove, norske fjelde og havet.

¹⁵ Oplevelsen af det vilde fører net til ønsker om vilde handlinger. Dette må skolen styre. Oplevelsen af overgreb på mennesker og natur fører nemt til ønsket om at gøre noget radikalt. Dette er fuld ud logisk og naturligt og måske særligt for de unge, men der er meget snævre grænser for politisk og miljømæssig aktivisme i folkeskolen. Det er for mig at se et ikke uvæsentligt problem.

¹⁶ Når dette udviklingsarbejde er omfattende skyldes det 1) at der ikke er gjort meget arbejde på mønstergenkendelse, 2) at nogle mønstre ændrer sig væsentligt når der skaleres op og 3) at den sunde fornuft vi har arvet ofte snyder os i mønstergenkendelsen

¹⁷ Man kan sige at teknologien er med os i den forstand, at hvor der i gamle dage var en meget stor afstand mellem den knastørre lærebog og elevernes oplevede virkelighed, så blev gabet formindsket med AV hjælpemidlerne og i dag er 'fjernvær' en slags realitet idet vi kan være on line, in real time i billeder og lyd med mange mange virkeligheder. Båndbredden i disse fjernvær vil øges over tid.

lammende. Skolen skal sandelig ikke lukke øjnene for de farer, dette århundrede byder på. Det ville være at snyde de mennesker – altså vore elever – som skal skulde udfordringen. Men det er vigtigt, at skolens nye dannelsesideal lukker op for kræfterne til at tage udfordringen op. Derfor skal et dannelsesideal bygge på de kræfter der ligger i sanselig kontakt, identitet med en stor og fantastisk farvestrålende verden (ikke et lille ego), forståelse gennem mønstre, systemer og principper – og sidst, men ikke mindst, en himmelstormer tro på, at de kan lade sig gøre. Ellers går det ganske enkelt ikke. Derudover er der selvfølgelig vigtig med en viden om de righoldige tekniske og sociale muligheder, der ligger og venter på at blive brugt. Man kan sige at eleverne ikke bare skal *føle* sig hjemme men også skal *forstå* sig hjemme i virkeligheden og *ville* verden. Det dannelsesideal jeg har stillet op er et forsøg på at leve op til ovenstående. Jeg er ikke sikker på at det er lykkedes og slet ikke sikker på, at det er lykkedes at formidle det gennem det skrevne ord. Der er derfor behov videreudvikling. Jeg deltager gerne.

5. Nogle ideer om pædagogik og skole

a. Indledning

Hermed følger nogle overvejelser over hvilken slags skole der vil kunne hjælpe et nyt dannelsesideal på vej. Jeg er ikke specielt studeret ud i pædagogiske ideer, men jeg er overbevist om at der i tidens løb gjort rigtig mange pædagogiske overvejelser og at der intet nyt i det jeg skriver her, men måske udvalget er nyt. Teksten er et udgangspunkt for debat og udvikling sammen med lærere.

b. Den diffusionsåbne skole

Skolen er en celle i samfundet som på mange måder er lukket mere af fra omverdenen end de statslige og offentlige virksomheder. Det giver kun mening hvis skolen betragtes som et sted hvor eleverne skal sidde på deres flade og lære at skrive og regne samt lære grundelementerne i fagene såsom historie, geografi osv. som man nu kæmper med at få integreret på højere niveau.

Hvis skolen er et sted hvor eleverne også orientere og lærer at orientere sig i forhold til den ret komplekse virkelighed så skal det ske praktisk. Man lærer at orientere sig ved at orientere sig – hvis vores virkelighed kræver at man orienterer sig gennem mange netværksforbindelser så skal dette praktiseres. Hjernens netværk af neuroner bygges op (=læring) i takt med at elevens ydre netværk opbygges.

I stedet for en lukket skole bør skolen opfatte sig selv som diffusionsåben eller semipermeable i forhold til det omgivne samfund, landskab og levende natur – f.eks. på lokalt, nationalt og globalt niveau. Først og fremmest skal skolen være åben overfor lokalsamfundet. Skolen skal være en del af et lokalt netværk af mennesker og institutioner – dvs. et lokalt samfund og den skal være vendt mod landskabet, den levende natur, vejret osv. Det betyder dels at en del af undervisningsaktiviteterne skal foregå uden for murene. Det kan være mange ting: udeklasser i vejr og vind, venskabsinstitutioner i lokalområdet, ekskursioner osv osv. – det kan være jævnlige besøg udefra, det kan være børns involvering i at forbedre lokalområdet (skolevejen osv.) – bring også den levende natur ind på skolen så vidt det er muligt. Som nævnt andetsteds skal skolebørn og skoler være etableret i lokale medier – lokalaviser, lokalradioen, lokal-hjemmesider, blog'er osv. Skolen som institution kan også blande sig i lokalanliggenere.

Selve skolens fysiske struktur bør afspejle denne åbenhed ligesom skolen energi og stofstrømme med omverdenen bør være tydelig.

Skolens diffusionsåbenhed til de nationale og globale niveauer bliver i sagens natur mindre konkrete. Især det globale kræver opmærksomhed. Men med den teknologiske udvikling er det klart muligt at være koblet op til punkter rundt om på kloden med både billeder og lyd. Jeg skal ikke lige sige hvordan men eksempelvis kunne skolens vægge smykket med fladskærme som viser livet in real time i – en landsby i Kenya, Wall Street, en karavanevej i Sahara, Peking, en fiskerby i Kerala, en grønlandsk gletsjer, en primærskole i Sydafrika, en tropisk regnskov, et kooperativ i Brasilien, Kirkuk i Irak. Man kan starte mindre ambitiøst med eksisterende links og opkoblinger gennem danske kontaktpersoner f.eks. gennem et samarbejde med MS, Ibis etc. Man kan forestille sig noget lignede i Danmark – med real time billeder fra Bovbjerg, Nørrebro, Nissum fjord, Tønder ...en skole i x by (med dobbelt opkobling i et netværk hvor alle kan se alle). I Danmark er der naturligvis mange andre muligheder.

Anden tilknytning til det globale er gennem nyhederne – og børn i nyhederne, gennem internationale tidsskrifter, websteder osv. som skannes for stof herunder børns syn på begivenheder, positive historier om hvad børn gør for en bedre verden osv osv. (dette skal evt. gøres af et team som leverer til mange skoler,

men måske det kan prøves i mindre målestok i Ålborg). Måske familiernes talrige ferierejser til det fremmede kan bruges til at knytte forbindelser til lokaliteter.

Jeg skal ikke her sige hvordan denne globale diffusionsåbenhed skal udmøntes jf. metodefrihed men bortset fra skolerne budgetter så er de objektive betingelser (elektronik, web og rejser) til stede for at være globalt diffusionsåbent her og nu – in real time. De skal udvikles specifikt og det ligger der et arbejde i.

c. Pulserende pædagogik

Åbenheden over for omverdenen, relationsbygningen, udviklingen af sensitiviteter skal veksle med lukketheder i skolen hvor indtryk bearbejdes til mening og hvor mangfoldigheden integreres i personen. Vi skal både sprede os ud og samle os. Der skal være tid til fornuftig debat, etiske overvejelser og evt. udarbejdelse af respons ... Skolen skal pulsere mellem teori og praksis som giver en passende blanding af orden og kaos. Og deraf følgende kreativitet og dybde i forståelsen (ikke kun enten-eller men også både-og). Dette gælder på alle 3 gange 3 niveauer. På det globale niveau kan en dansker spille en vigtig rolle – f.eks. fra MS.

d. Bredbåndsbarnet

Telefonen havde to kobberledninger. Så kom bredbåndet. Men selv bredbåndet er primitivt i forhold til et menneske der møder verden åbent, nysgerrigt og med veludviklede sensitiviteter¹⁸ – det er det virkelige brede bånd. Relationerne mellem elev og virkelighed skal vibrere på mange frekvenser om man så må sige. Vi har mange sanser som er forbundet med en hjerne som evner at organisere sig så den er følsom overfor, kan organisere og give mening til utallige aspekter af den virkelighed som strømmer ind gennem sanserne, Samtidig har mennesket utrolig mange udtryksmuligheder hvis det bruger hele instrumentet – altså også kroppen (og evt. pensel, poesi, cello, sang, mejsel...).

Fornuften har en ufattelig lille båndbredde. Hvis vi vil forstå med fornuften hvad vi ser, skærer vi det meste fra, ligesom det er umuligt at køre på cykel eller spille violin med fornuften. Komplexitet fattes i mønster og mener videnskabeligt i systemer. Åbenhed er lig umiddelbarhed – altså middelet – den analyserende fornuft skal ikke begrænse vores relationer. Mennesket er et integreret væsen hvor følelse, fornuft, intuition osv. ikke skal adskilles hvis potentialet skal udvikles.

Det betyder ikke at man ikke skal evne at forholde sig rationelt til verden, men skal blot vide at det er det man gør - og så ofte lade være.

En af de vigtigste parametre i monitorering af børns udvikling er deres evne til at relatere sig – og i dette dannelsesideal altså lokalt/nationalt/globalt og i forhold til stof og energi/liv/mennesker og på en måde også i forhold til fortid/nu/fremtid – altså f.eks. de 3 gange 3.

e. Autodidaktik

Det er sagt tusind gange før men det er en væsentlig opgave at sikre de processer som gør at eleven bliver god til at lære, fatte og give mening til nyt. Jeg mener ikke bare at kunne bruge informationskilder men evner at stille spørgsmål, evner debatten med andre, evner at etablere kontakter med virkeligheden, opsøge den, opleve den, analysere den, bruge sekundære kilder, transcendentere forståelse osv.

f. Rødder og vinger

De udfordringer som vi står overfor inden for dette århundrede er skræmmende – det er os/lærerne der skal udvikle de menneske som skal skuldre dem – hvem f..... skulle ellers. Der er brug for systematisk at arbejde på at skabe solid kontakt til virkeligheden – herunder de mest konkrete – det lokale, materien og livet/naturen. Der er brug for abstrakte men konkret funderede forståelse af mønstre og dynamikker og der er brug for en oplevelse af tilknytning. Det er kun fra en sådan basis at vi kan trække eleverne op til at forstå den ufattelig store og ufattelig komplekse verden med millioner af lokaliteter, vi lever i og give dem rygstød til at give sig i kast med de udfordringer der ligger foran i form af færre ressourcer, flere mennesker, en nedslidt biologisk basis, voksende ulighed, voksende mængde af håndvåben osv.

---

¹⁸ Jeg har valgt at bruge sensitivitet og ikke følsomhed. Der er lidt et sprogligt problem her fordi både sensitivitet og følsomhed associerer stærkt til følelser – altså de emotionelle. Med ordet sensitivitet men jeg imidlertid noget bredere – en åbenhed og et samspil som ikke kun engagerer følelsesmæssig, men med engagerer med mange sider af sindet som f.eks. æstetik, etik, fornuft og følelser - eller hvilke aspekter af sindet man nu regner med eller deler det op i. Livsglæden, humor, spiritualitet, identitet kunne være andre aspekter.

Der skal himmelstormere til. Og vi må arbejde lige så systematisk med entusiasme, vildskab, idealisme, solidaritet, store tanker, drømme osv. Det er energikilde nummer to.

Skal træet gro højt skal det have dybe rødder – ellers vælter det i stormen

En variation over rødder og vinger er: rødder og podekvist. Rødderne er den virkelighed du er en del af og den forståelse af den du har. Det er den – begrænsede – virkelighedsopfattelse der skal udvikles i skolen. Det kan den bl.a. gennem ny viden fra den store verden, de videnskabelige fagtraditioner osv. men det skal matche det der allerede er hvis det skal blive dannelse og ikke blot indlæring. Det skal være noget der får den plante der allerede er til at gro – men kan ikke bare komme med blomsten. Det skal passe på samme måde som podekvisten passer til rodstocken. Rodstocken skal næres og podekvisten – ny viden – være kompatibel.

6. Nogle ideer til undervisning

a. Introduktion

De forslag, som er nævnt nedenfor, er kun lidt løse ideer, som skal sandsynliggøre, at det er muligt at udvikle undervisningsaktiviteter, som er i overensstemmelse med det foreslåede dannelsesideal. Når der er udviklet en mere klar forestilling, om hvad det nye dannelsesideal i detaljer er, giver det mening at udvikle metoder, materialer, læseplaner, sekvensering over forskellige alders/klassestier osv osv. Desuden skal hver skole, klasse og lærer udvælge hvilke aktiviteter, der skal slås i gang første år, andet år og så videre. På basis af det kan der så udvikles planer, materialer og metoder.

Principielt mener jeg ikke, det er noget problem at udvikle metoder og materialer i forhold til forskellige dannelsesmål, således at det passer til første sjette eller tiende klasse, men det er hårdt arbejde. Det afgørende er at have målet, tilgangene og ånden klar. Jeg er af den opfattelse, at læreren er helt central i denne sammenhæng, fordi vi ikke taler om faktisk indlæring eller brug af computersoftware men om væren og identitet. Det betyder at *læreren må være før eleven kan lære* – altså at læreren selv skal have tilegnet sig de perspektiver, holdninger og identiteter, som vi ønsker at formidle bla. fordi læreren skal udfordre den måde, eleverne ser verden. Forståelsen ligger ofte i detaljen.

b. Perspektiver og perspektivskift

Fremstil billedserier som viser tingene i forskellige perspektiver – verden set fra det lokale perspektiv – jorden set fra et kosmisk perspektiv, Hillerød set fra Wall Street, skolen set fra kommunaldirektørens perspektiv, fra skoleinspektørens perspektiv, familien set fra forskellige perspektiver, --- lav billeder og vis. Bed eleverne om at identificere perspektiver fra billeder og endelig - bed dem tegne perspektiver – få evt. andre i verden og lokalsamfundet til at tegne billeder – 'herfra hvor jeg står' serie med forskellige mennesker. Husk også betydningen af at se jorden fra rummet – husk også klikers og etniske gruppers perspektiver på de større sammenhænge. Husk også der kan leges med perspektivreglerne som f.eks. det der er vigtigt er stort – det, der står mig nært, er stort/rødt - væsentligt/uvæsentligt osv....Læreren i billedkunst kan evt. hjælpe med den form for tegning. Fotografering, kollager, kort osv. kan også bruges.

At kunne skifte perspektiv er selvfølgelig vigtigt for at kunne forstå andre mennesker, opøve tolerance, forståelsen af at alt er relativt osv. osv., men øvelserne er først og fremmest helt centrale, fordi det kun er gennem perspektivskift at vores bevidsthed/fornuft kan håndtere komplekse helheder og forstå dem som orden af forskellig slags. De forskellige perspektiver er også centrale for identitetsdannelse. At forestille sig et perspektiv er en forudsætning for at kunne identificere sig med det. Perspektiver kan også dramatiseres og spilles i f.eks. dialoger. Find også sådanne eksempler fra litteraturen. Der findes en del, også som er specielt lavede til at vise forskellen mellem en gammel synsvinkel og en ny – den gamle og den unge.

Fremstil tekster som er skrevet fra forskellige perspektiver. På samme vis forklar, øv og skriv egne. I forbindelse med 'perspektivtegninger' kan man også indføre og diskutere løgskals-modellen og bevægelse ud og ind imellem skallerne. Men kan evt. starte med en ego-centreret løgskalsmodel – og bevæge sig ud til større helheder. Indlæg spiralen som viser vore voksende forståelse af verden – tilføj derefter perspektivspringet til større helheder og andre egoer og sociale grupper (vores klasse, min familie osv.) I tillæg til hurtige perspektivskift skal det nævnes, at mange former for spiritualitet evner at opleve meget store helheder som naturen og kosmos (spirituel intelligens). Tal med religionslæreren. Tal eventuelt med formningslæreren – megen kunst forsøger at formidle denne ubeskrivelige erfaring gennem billeder af den konkrete virkelighed.

Øvelserne med at se verden i forskellige perspektiver knyttes an til bestemte steder – f.eks. det hjørne af klassen hvor der er et stort billede af den blå planet, af vores kontaktskole i Uganda, af ...?

I forbindelse med at 'identificere sig med det større' – så bemærk at det er der masser af dyr der gør det – som f.eks. myrer, bier, fugleflokke osv. – sprogligt er det noget vås, fordi det ikke er en bevidst handling, men hvad angår myrer, så er det er klart at myreboet som livsenhed er vigtigt, det sammen gælder for gåseflokkene, som skal beslutte at trække nordpå. Observer og diskuter. Mennesket er i en lidt vanskelig situation, fordi vores dominerende ego accentuerer individet, som eneste relevante enhed – ikke fællesskabet og de kollektive synsvinkler. Ikke desto mindre er vi stærkt sociale væsener, og mange ting som f.eks. sammenhold i en gruppe, skabelsen af enighed er lettere at forstå gennem livsenheden 'gruppe' end ud fra hvert enkelt individ. Bemærk hele området omkring samarbejde og demokrati, hvor der er forskel på at del-tage ved at tage del i helheden og ved at være til sted som individ med egobevidsthed og krav, på mange måder kan forstås som et spørgsmål om perspektiv. Alle disse øvelser peger selvfølgelig på bl.a. at kunne skifte mellem at forstå verden fra forskellige vinkler herunder lokalt, nationalt og globalt.

c. Find holonerne!

Verden kan i høj grad forstås som systemer inden i systemer som samvirker positivt. Mennesket består af organer som består af celler som består af organeller som består af molekyler som består af atomer som består af .... – og mennesket er en del af en skoleklasse, en familie et samfund med økonomiske og sociale systemer, en nation som er en del af et kontinent som er en del af verden med alle dens mennesker, kulturer, dyr og planter – jorden som er en del af et solsystem som er en del af en galakse, som er en del af en galaksehob som er en del af universet som vi kender det.

Læreren starter med det gennemskårne løg – viser løgskalsstrukturen og forklarer principperne (altså teorien om holoner og holarkier) – og så går jagten ind på holonerne som så kan afbildes grafisk. Derfra kan diskussionen føres videre om positive og negative relationer mellem mindre og større omsluttende holoner til forståelsen af at for at tingene skal fungere optimalt skal der være positivt samspil og at holoner får *mening* gennem deres funktionelle relationer op og ned i holarkiet.

Derfra kan man så tage en mere normativ diskussion i forhold til: jeg i forhold til klassen, jeg i forhold til min familie, min klasse i forhold til klassen, vore klasse i forhold til skolen, min familie i forhold til lokalområdet, nationer i forhold til hele verden, mennesker i forhold til naturen osv osv.

Holoner kan evt. også tænkes over tid og dermed udvide diskussionen.

d. Det lokale

Forståelsen for det lokale baseres først og fremmest på egen lokalitet – altså den fælles lokalitet eleverne tilhører og deres hjem som husholdninger. Derudover knyttes an til lokaliteter i andre steder i verden – Kina, Brasilien, Sydafrika.... Øvelsen kan selvfølgelig starte mere moderat indenfor landets grænser.

Øvelserne er endeløse.

Principielt bør al forståelse grundes i det lokale: al historieundervisning starter med lokal historie, geografi starter med lokal geografi, lokal økonomi, lokale økosystemer osv osv. Fra disse udtrækkes forbindelser til den nationale og globale historie samt principper, mønstre, drivkræfter osv. Fra alle 'fag' trækkes linjer til hvorledes det kunne være – og hvorledes det kunne være bedre, Fagene kan også tage specifikke børnevinkler og drømme om bedre børne-fremtider, bedre børne-transport, børne-økonomi osv. Alle øvelser knyttes til mennesker, observationer og munder så vidt muligt ud i forslag til forbedringer. Disse kan evt. præsenteres i faste spalter i lokalaviser, et børnehjørne på kommunens hjemmeside – i lokalradioen osv osv. Under det lokale kortlægges også husholdningerne og deres forbrug – hvor varerne kommer fra – hvor langt de har rejst osv. Husholdets transport osv.

Som en fortsættelse af forståelsen af egen virkelighed læres der om andre lokale virkeligheder gennem dialog med elever andre steder i verden om deres virkeligheder på lokalitet og husholdningsniveau. Se mere nedenfor – det lokale smelter over i det globale fordi det lokale er en grundlæggende global realitet.

e. Det globale

Der findes talrige metoder til at beskrive verdens ulighed.

Øvelser i skolen:

Del eleverne op så de repræsenterer de globale økonomiske klasser og fortæl dem via et skrevet oplæg, hvem de repræsenterer evt. med reference til rige og fattige lande. Lad dem præsentere sig selv – husk at vi tilhører den globale overklasse. På basis af det kan man illustrere f.eks. ressourceforbruget i verden gennem uddeling af kager, bolsjer eller lignende (denne fordeling er meget meget ulige så pas på, der kan let blive verdensrevolution) – diskuter oplevelsen – spørg hvad 'vi' bør gøre – diskuter oplevelsen af, at vi er en

overklasse – diskuter hvorfor fordelingen er sådan (dette kan blive starten på emnet om hvorfor der er rige og fattige). På lignende vis kan man lege med hvem der ejer hvad – ved f.eks. at stille et antal stole op som repræsenterer verdens rigdom – f.eks. ligeså mange som der er elever – og så tildele hver deltager et antal stole. Enkelte elever – verdens overklasse, som vi tilhører (i øvrig sammen med mange millioner indere, kinesere osv.), kan slange sig på adskillige stole, mens flertallet må klumpe sig sammen på et par stole. Brug øvelsen som udgangspunkt for at diskutere årsager og hvad der bør gøres. Kig på globale, nationale og lokale årsager – og på historiske årsager.

Man kan også male verdenskort i skolegården eller bygge verdensmodel i skolehaven og spille der. Man kan bruge de 5 fingre igen og igen til at minde om at vi – de rige – kun er en femtedel af verden – vi er tommeltotten – den fede – mind om at en femtedel af verdens befolkning lever under fattigdomsgrænsen – det er lillefingeren. Hånden med de 5 fingre kan blive symbolet på: husk nu at tænk globalt – tænk på alle mennesker.

Retfærdighed og Lighed: Økologisk fodspor og økologisk råderum

Lær om metoder til beregning af hvad de tilkommer hver borger i en retfærdig og biologisk bæredygtig verden – det kan beregnes på forskellige vis. Beregn dit eget fodspor eller rum – brug evt. oplysninger fra det nedenfor beskrevne netværk til at beregne andre deltageres fodspor. Gå videre herfra. Brug evt. også økologisk rygsæk materialet. Der findes børnevenligt u-materiale. Der findes også CO2 beregningsmaskiner på nettet. Diskuter evt. hvordan verden bør være og igen hvordan vi når dertil.

Vores eget globale netværk

Opret et netværk på internettet som repræsenterer verdens folk (det kræver en del arbejde at etablere) – hvis man f.eks. vælger at have kontakt med 12 skoler/klasser ud over hele verden ja så skal 2-3 være fra Kina, 2 fra Indien – osv. altså kontinentvist repræsentativt. Der skal gøres sproglige og kommunikationsmæssige overvejelser. Derfor vil man vælge skoler i byer med god opkobling i f.eks. Kina, Indien Rusland, Europa Mellemøsten Afrika (f.eks. Sydafrika), Latinamerika (f.eks. Brasilien) og Nordamerika (f.eks. USA). Systemet er koblet op til oversættermaskiner, og man kan også i sin by finde folk, som kan mandarin, russisk, spansk osv. Det hele kan sikker klares on line, per telefon osv. Der er masser af tekniske muligheder med skype, sms osv. Sæt netværket til først at beskrive de lokaliteter, deltagerne kommer fra ud fra forskellige spørgsmål, sende billeder, lydfiler osv osv. Derefter sætter man netværket til at diskutere forskellige spørgsmål, som hvorfor er der krig og sult – rig og fattig eller mindre politiske spørgsmål om livet, mine forældre, naturen, de vigtigste ting i mit/vores liv osv. Det er vigtigt at designsystemet således, at alle - og i sær syddeltagerne - kan deltage og har udbytte af det. Der skal være mulighed for uformelle kontakter og måske ligefrem international lektiehjælp, deling af undervisningsmaterialer osv. Måske skal man producere et powerpoint show om 'Vores fælles fremtid' - altså vi de unges fælles fremtid på denne planet – og få feed back – evt mundtligt eller i form af andre powerpoint shows. Netværket kan også bruge til at få en global børnevinkel på aktuelle begivenheder – (det kunne have været angrebet på tvillingetårnene, invasionen af Iraq, protester i forbindelse med den olympiske fakkelt osv.) Processen er open-ended, men kan nemt udvikles. Over tid vil netværket sætte dagsordener.

Ulands- og miljø-organisationerne

Få evt. fortællere med et bredt udsyn ud fra ulands og miljø-organisationer

Analyse af varerne

Hvor kommer varerne fra – lad eleverne købe ind og undersøge. Plot ind på verdenskortet og regn kilometerantal ud – evt kilometer*kg tallet, som så evt kan ganges med en gennemsnitsmiljøbelastning.

Gode nyheder

Vedligehold en plakat med nyheder om mennesker og især børn som gør noget der peger fremad mod en retfærdig og bæredygtig verden. Send en børnedelegation til World Social Forum.

Historien om verdens ulighed

Fortæl den store historie hvorfor verden har udviklet sig så forskelligt (evt med udgangspunkt i Jarred Diamond) – altså en god del af forklaringen på hvorfor der er rige og fattige. Fortæl også om alternative forklaringer. Diskuter.

Vejen frem

Præsenter et overflødhedshorn af muligheder for at lave en verden, som giver velfærd for alle – altid. Præsenter en skøn blanding af vilde og mere 'realistiske' tiltag – historier, film, internet, y-tube osv. Besøg danske initiativer, inviter frontløbere – gerne børn. Diskuter hvad der blokerer vejen.

f. Fremtiden

For ideer til 'fremtiden' se papiret om fremtidsorientering som tidligere er udsendt.

g. Det basale er ikke elektroner

Hent især inspiration fra Brian Swimme som fortæller historien om det kreative univers. Lad eleverne lege identifikations øvelser og skrive små historier som f.eks. 'jeg en supernova'. Sørg for at øvelserne fremtrækker egenskaber, som er gennemgående for flere niveauer som f.eks. tiltrækning og frastødning, evolution fra det simple til det komplekse (differentiering osv.), sammenbrud og kredsløb i kosmiske processer, i naturen og menneskelivet etc.

Sørg for at lave konklusioner, som finder nogle af de centrale træk, som går på tværs af domænerne stof, liv og mennesker.

På lignende vis kan man kigge på økosystemer, forstå deres principper, deres ufattelige variation, de geniale samspil, som naturen har udviklet over milliarder af år. Fra disse systemer kan udtrages principper for bæredygtig design, som kan anvendes på agro-økosystemer og på industrielle systemer. Alt dette kan gøres i det små f.eks. ud fra det velkendte vandhul med insekter og fisk, men også andre systemer kan analyseres. De udtagne principper kan så prøves anvendt på de menneskelige samfundsøkonomiske systemer og landbrug. Med forsigtighed kan man også udtrage principper af værdi for menneskelige relationer.

Hent også inspiration fra Capra angående det universelle i *selv-organisering, *gensidighed og *differentiering

h. Andet

Samfundsspil

Klassen og skole kan bruges til at spille utallige samfundsspil, som belyser lokal, nationale og globale problemstillinger. Begrebet 'vækst' er f.eks. interessant, fordi det er et af de basale ting, som skal udfordres og nuanceres i forhold til en bæredygtig verden, Klassen eller skolen kan nemt laves om til et samfundsøkonomispil med indbygget vækst. Der udnævnes producenter og forbrugere og som spillet kører kan man se, hvilke drivkræfter der skaber vækst. Man vil også kunne se affaldsmængder fra producenter og forbrugere hobe sig op samt ressourceudtømmning. Hvis råstoffet er papir og produkterne er lavet af papir, kan spillet køres videre med pulpning af papir og fremstilling af nye produkter og endelig afbrænding af presset papir til energiproduktion (lav evt. mad over bålet). Det er en løs skitse, men der kan designes utallige spil, som kan være lærende, hvis de er vel designet og efteranalyseret. Man kan globalisere spillene ved at lade 4B have energien, 3.C våben, 8A penge osv osv. Eksemplet kunne indgå i emnet vækst, som sammenligner alle de måder vi bruger ordet på og derigennem udvikle en nuanceret forståelse af det (børn vokser jo selv). Vi vil også konkludere noget om uendelig vækst og bæredygtighed, samt om hvorvidt nulvækst nødvendigvis er kedeligt osv osv.

Der findes også kortspil som handler om de globale udfordringer og computerspil.

Earth Charter – Pagten for Jorden

Pagten for Jorden er udviklet gennem en omhyggelig og global proces af UNESCO. Det er forholdsvis nemt tilgængeligt, passer ret godt med det her foreslåede dannelsesideal og der findes en del engelsksproget undervisningsmateriale på nettet som er baseret på det (www.earthcharter.org. Se også Green Cross).

Der er masser af muligheder og det er sjovt – kun fantasien sætter grænser, men først skal målet, ressourcerne, tiden, klassetrinnene osv. være afklaret

7. Litteratur:

Listen er ikke dækkende.

'A Natural History of Place in Education' af D. Hutchison

'Place-Based Education in the Global Age' af D. A. Gruenewald og G. A. Schmidt

'Contextual Teaching and Learning' af E.B. Johnson

'A Guide for the Perplexed' af E.F. Schumacher

'The Participatory Mind' af H. Skolimowsky

'The Spectrum of Consciousness' af K. Wilber
'Biophilia' af E. O. Wilson
'Peak Everything' af R. Heinberg
'Lev i nuet' af B. Toftegård
'Nuets Kraft' af E. Tolle
'Identity and Violence' af A Sen
'Ecological Literacy' af M.K. Stone
'Rethinking Globalisation. Teaching for Justice in an Unjust World' af B Bigelow og B Peterson
'The Age of Consent' G. Monbiot
'Grassroots Post-Modernism' af G. Esteva og M. S. Prakash
'The universe story: From the primordial flaring forth to the Ecozonic era – a celebration of the unfolding of the cosmos' af B. Swimme og T Berry
'Mennesket : det hypersociale dyr' af Jill Byrnit
'Nature's Web' af P. Marshall
'The Voice of the Earth' af Theodore Roszak
'The Web of Life' af F. Capra

8. Bilag

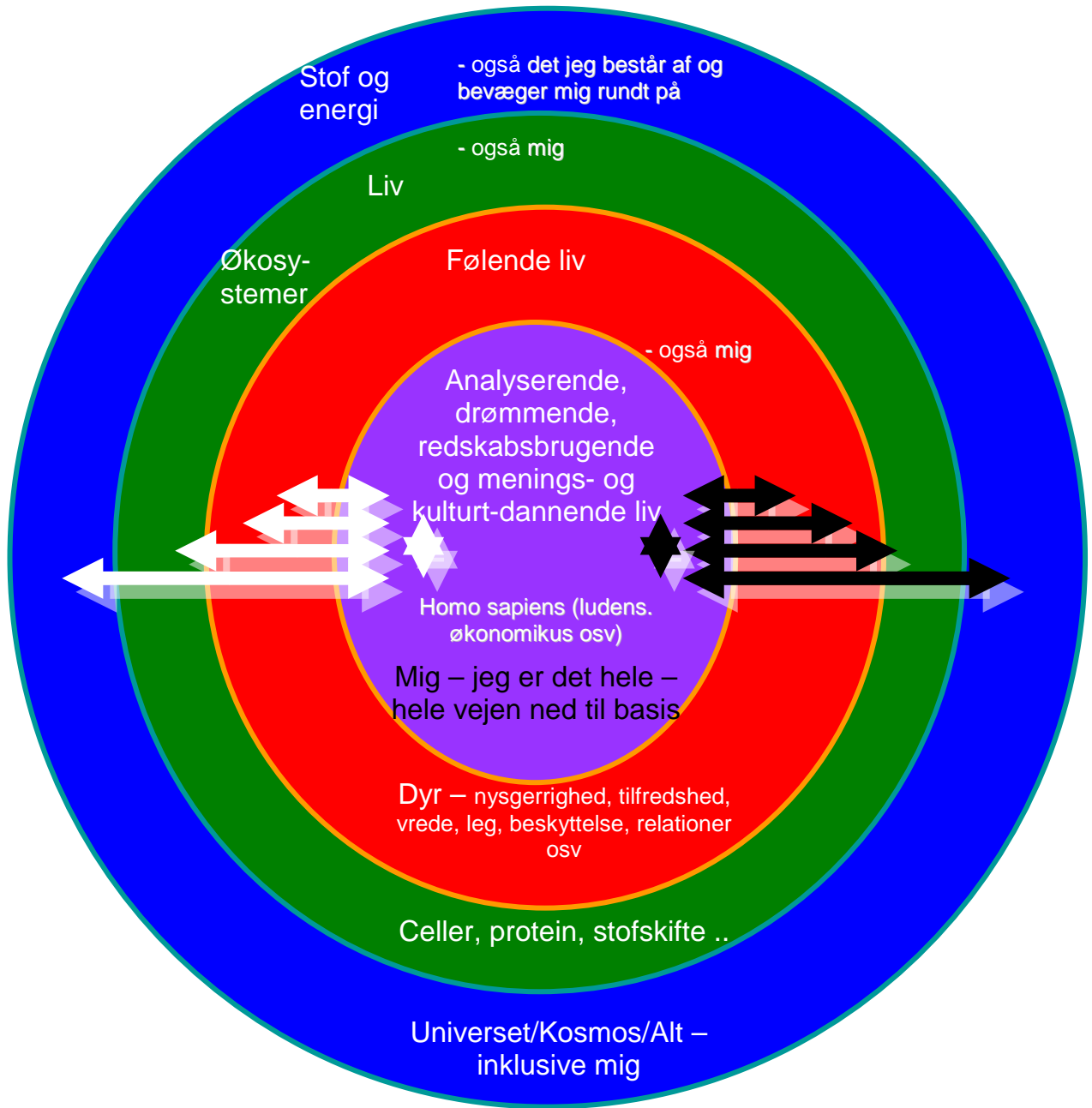
a. Mig – en del af det hele

Diagrammet prøver at vise den dobbelthed, der består i at mennesket (og dermed jeg – individet)

1. rent objektivt set (cirklerne og de sorte pile):

- er lavet af stof – vandet i de øjne som ser teksten, brint, kul, kvælstof, kobolt osv. og at selve den energi, som du nu bruger til at læse med og som senere forsvinder ud i rummet er en del af den fysiske virkelighed, som omfatter ALT, og som kommer fra et punkt, der eksploderede for nogle milliarder år siden. At du er lavet af stjenestøv er objektivt sandt. Du både er af stof og energi og du vekselvirker med andet – levende og dødt - stof og energi i din omverden
- er liv lavet af celler som alt andet liv, af organiske molekyler som alt andet, drevet af de samme kemiske processer og at du lever i biosfæren og er uløseligt forbundet med den hver eneste sekund.
- er et væsen, som i meget høj grad er motiveret af følelser lige som så mange andre livsformer – især pattedyrene, og at mennesker og dyr faktisk kan kommunikere og danne relationer
- ja – er et menneske med de særlige egenskaber som kendetegner Homo sapiens. En af vores meget særlige kapaciteter er kapaciteten til at danne komplekse relationer og sætte os udenfor os selv. Denne kapacitet fører til den anden side af dobbeltheden:

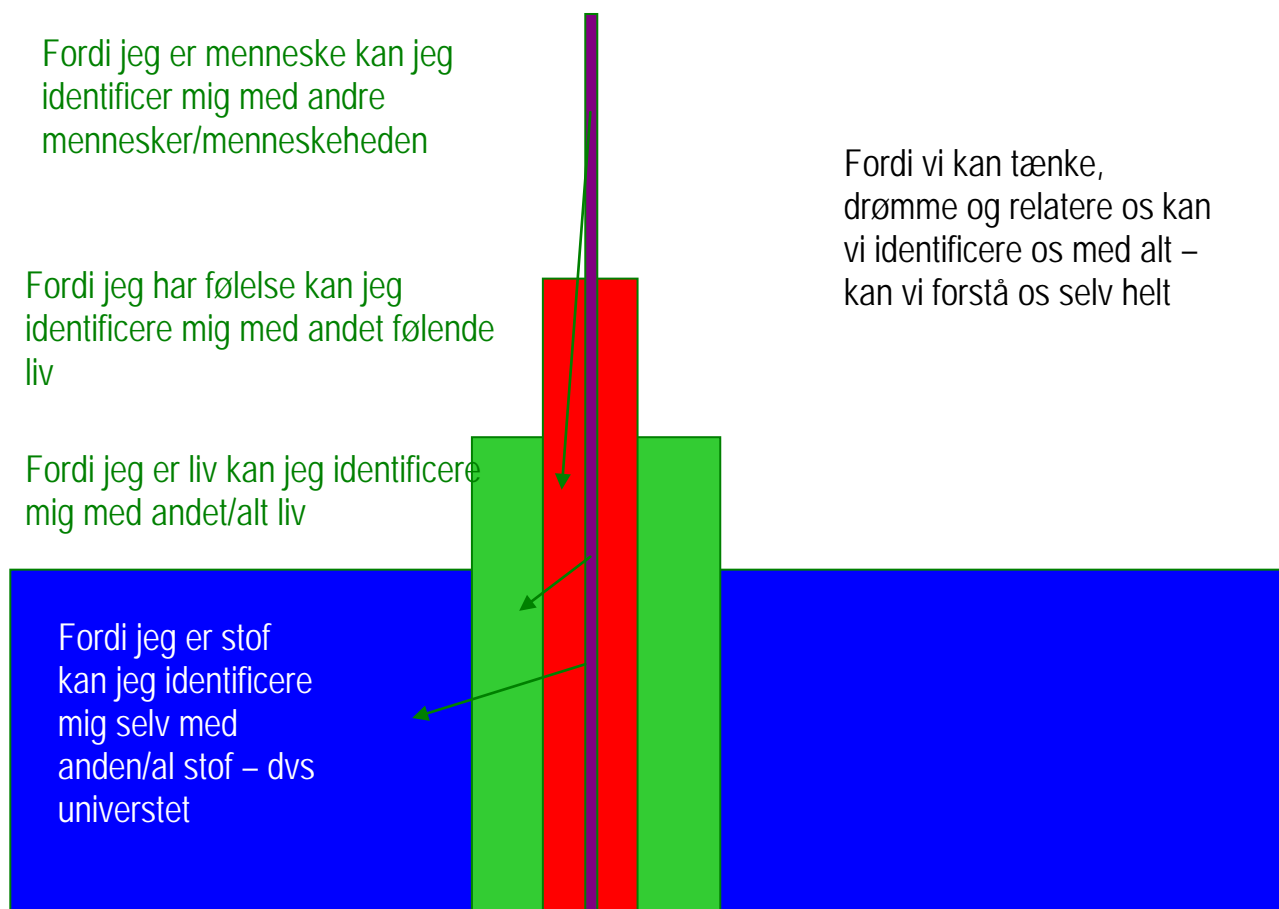
2. har lysten og evnen til at identificere sig med det større, som ligger udenfor os selv, vores gruppe og udenfor mennesket generelt (de hvide pile) (vi finder faktisk generelt naturen og universet smuk og betagende!). Vi har således potentialet for at fatte og føle hvad vi reelt er og er en del af. Og det er der som nævnt i papiret både rent praktiske og eksistentielle grunde til at gøre.

b. Det hele menneske

Her er illustrationen fra forrige side set fra siden i tværsnit om man så må sige

Det hele menneske – at forstå sig selv helt ned til grunden

Dele og hele

Det moderne, vestlige, tænkende menneske har haft en tilbøjelighed til at fatte verden og sig selv ved at dele den op. Vi har delt mellem fornuft og følelse, mellem ånd og legeme, mellem mig selv og de andre, mellem mennesker og dyr, mennesker og materie osv. Det har nok været praktisk på nogen måder, men har også skabt uheldige deling af helheder. Uheldig i forhold til vores forståelse og håndtering af verdenen og uheldig eksistentielt ved at gøre os fremmede og ensomme hvis ikke ligefrem psykisk syge. Derfor er det måske tid til at hele disse noget kunstige delinger. Andre kulturer har haft mindre skarpe delinger.

c. Trin for trin

Denne tabel viser det samme som de to tidligere illustrationer og er måske overflødig.

Den første blå række viser at materiale kun er ja – materiel, energi, lys osv.

Den næste grønne række viser at alle livsformer selvfølgelig er bygget af og på materialer og energi + noget mere – nemlig celler, proteiner, forbrænding og hele den organiske kemi - livsprocesserne

Den næste røde række viser, at for de følende væsener er der blot bygget et niveau ovenpå – nemlig følelser - og endelig er der så rækken (lilla) med mennesket hvor der er kommet noget mere til¹⁹.

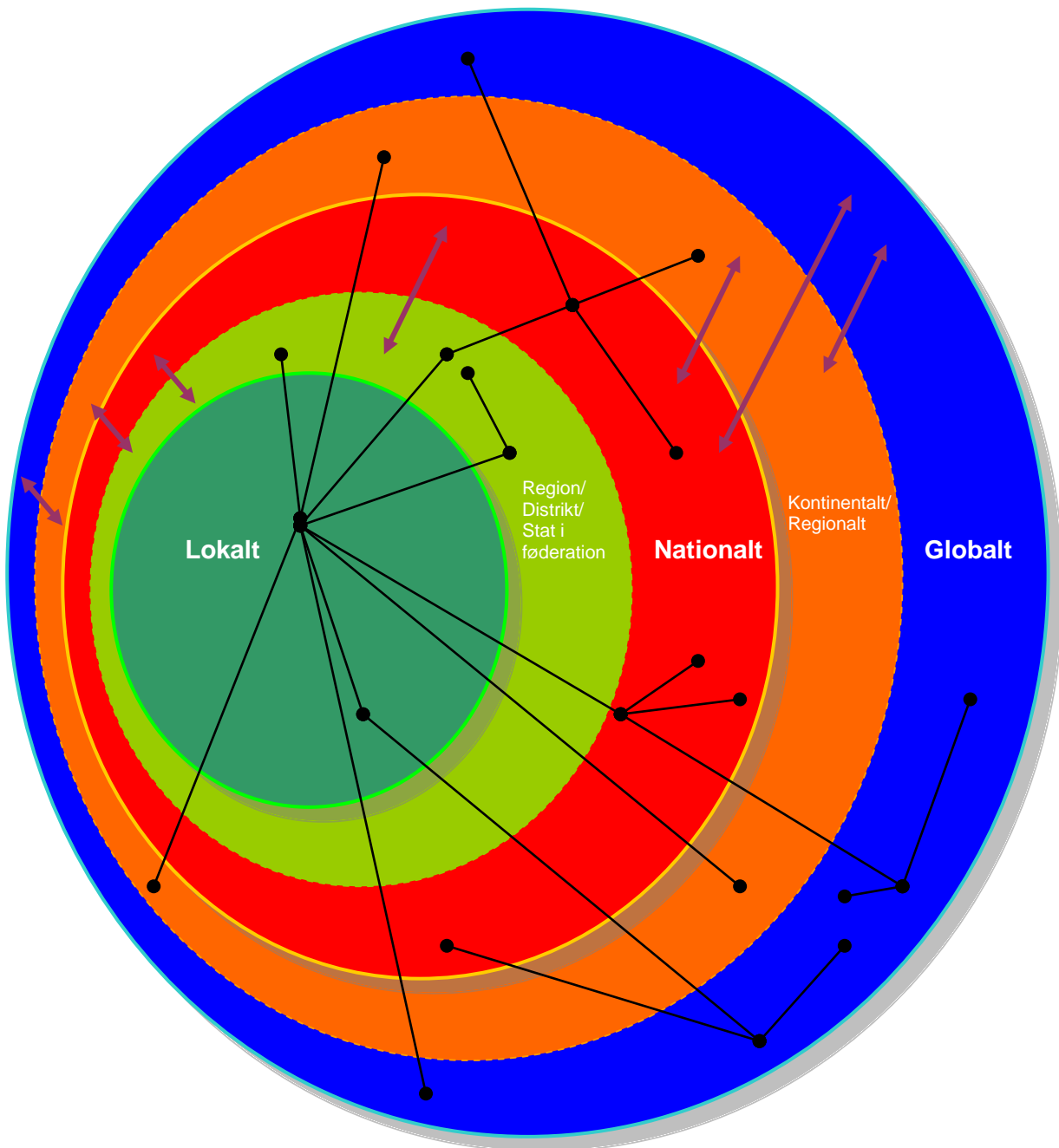
Materiale er materiale med grundstoffer, lys, tyngdekraft, energi, ilt, kemi, farver, planeten Jorden, solen, galakser og sorte huller ..			
Vegetativt Liv er materiale med grundstoffer, lys, tyngdekraft, energi, ilt, kemi, farver, planeten Jorden, solen, galakser og sorte huller ...	+	Vegetativt liv med celler, hormoner, DNA, proteiner, kulhydrater, fotosyntese, forbrænding, vitaminer, formering, biologisk variation, organiske former, krop...	
Følende liv er materiale med grundstoffer, lys, tyngdekraft, energi, ilt, kemi, farver, planeten Jorden, solen, galakser og sorte huller ...	+	+	Følelser – leg, frygt, tilfredshed, sult, tørst, mæthed, dovenskab, medfølelse, smerte, glæde – i varierende grader fra regnorm til chimpansse til menneske ²⁰
Mennesket er materiale med grundstoffer, lys, tyngdekraft, energi, ilt, kemi, farver, planeten Jorden, solen, galakser og sorte huller ...	+	+	+
		Vegetativt liv med celler, hormoner, DNA, proteiner, kulhydrater, fotosyntese, forbrænding, vitaminer, formering, biologisk variation, organiske former, krop...	Følelser – leg, frygt, tilfredshed, sult, tørst, mæthed, dovenskab, medfølelse, smerte, glæde – i varierende grader
			Analyse, refleksion, begreber, mening, kultur, fantasi, åndelighed/spiritualitet. <i>Mennesket kan relatere sig til andre mennesker, til følende liv, til liv og til materien</i>

¹⁹ Det skal bemærkes at skemaet er for hårdt stillet op idet f.eks. menneskets kapacitet til at danne relationer ikke blot er følelser + fornuft, men en resultat af at de forskellige hjernedele i mennesket arbejder sammen og har dannet et integreret mentalt apparat, som ikke kan forstås gennem de dele det består af.

d. Løgskaller og netværk

Løgskalsforståelse og netværk skal tilsammen danne en global forståelse. Det er umuligt at fatte hele verden, og kun gennem punktvis nedslag, indsigt og relationsbygning, kan vi danne os en forestilling om det globale og relatere os til dette niveau. En af indsigterne er netop verdens vidunderlige og uoverskuelige mangfoldighed.

e. Integration på lokalt niveau

Sociale/humanistiske/politiske/kulturelle/antropos-laget – alle mennesker i verden og deres samspil, åndelighed etc.

Naturen/økosystemerne/bios-laget/biosfæren – alt liv på Jorden og dets samspil

Materien/stof/mineralerne/atomerne/naturkræfterne/dynamikken – Jorden (og kosmos)

Vi har en tendens til at se på, identificere os med og fokusere på overfladen – dvs. menneskelaget, men for en forståelse og et perspektiv, som er adækvat for de udfordringer/muligheder vi står overfor, skal de to dybere lag med. Diagrammet kunne med god ret vendes om idet Materien er det mest omfattende perspektiv – en del af materien er levende – og en del af det levende er mennesker.

Diagrammet viser også hvorfor det lokale er et vigtigt element i forståelsen af verden, idet lagene er integreret på de lokale niveauer (i varierende grader). Denne integration bør eleverne forstå for mindst en håndfuld lokaliteter – startende med deres egen.

Dette todimensionale diagram viser ikke tiden. Alle lokaliteter har fortid og fremtid som slynger sig ind og ud mellem andre lokaliteter og større og mindre enheder. Man kan forestille sig fortiden som rummet der strækker sig *under* diagrammet og fremtiden som rummet *over*. Fortiden er lukket, fremtiden har udfoldelsesmuligheder.

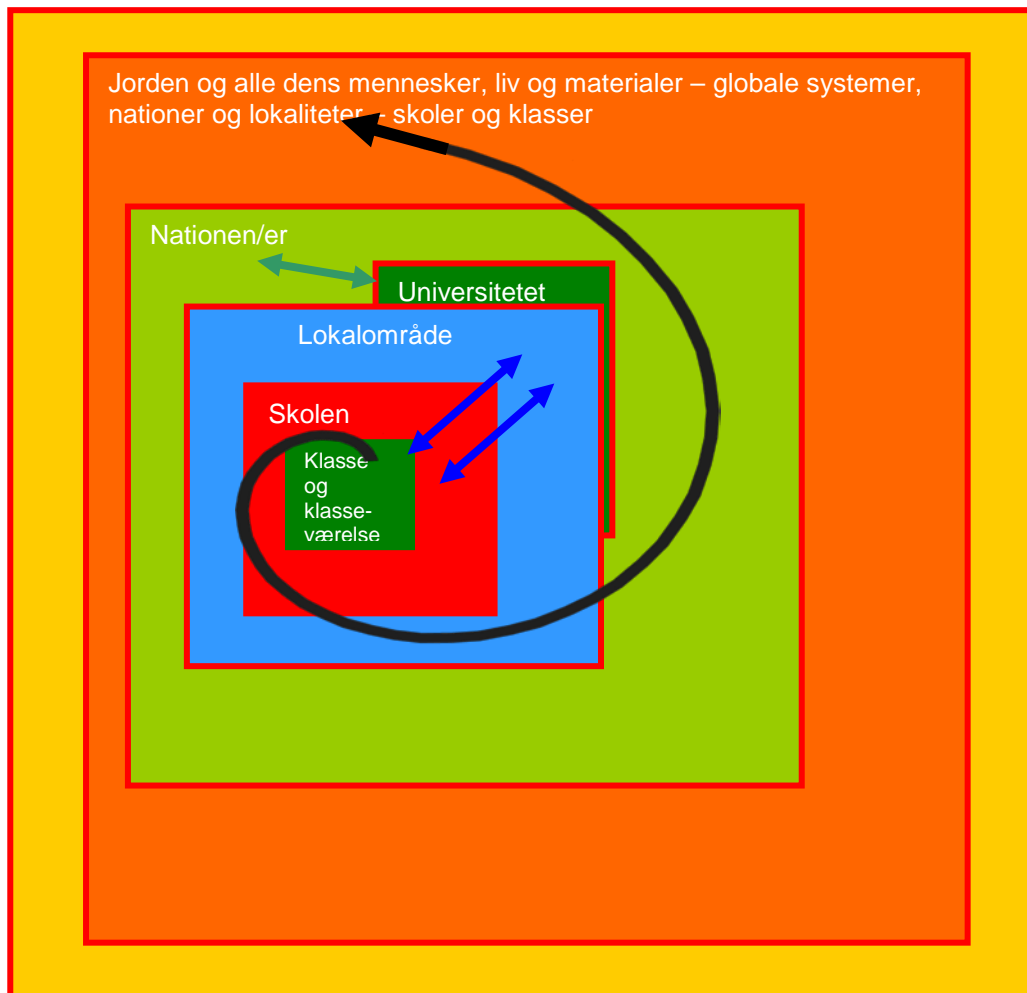
f. Gentænk skolen i samfundet

Skolen er et sted for udforskning af og forståelse af, hvordan verden er skruet sammen, og hvad der min plads i den. Derfor er skolen et sted for refleksion. Resten af samfundet har travlt med at arbejde og holde hjulene i gang. Skolen er et sted, hvor der nødvendigvis bliver tænkt over og undervist i de ting, alle de voksne tager for givet – herunder hvordan vi har indrettet os og holder hus med ressourcerne. Skolen er et spejl – et sted hvor de 'dumme, barnlige og naive' spørgsmål om, hvorfor det egentlig er sådan – kan stilles. Og også et sted nye ideer derfor opstå, vendes og drejes og måske præsenteres for de voksne, som bestemmer. 'Hvorfor skal det hele gå så stærkt?'

Skolen er også dér, hvor fremtiden i form af eleverne er samlet. Hvis man sammenligner skolens befolkning med arbejdspladsernes, så rækker skolens længere frem i tiden (kun overgået af vuggestuer og fødeklinikker).

Der er mulighed for en meget god dialektik mellem folkeskole og lokalsamfund.

Spiralen antyder, at ligesom læring kan planlægges som en spiral fra det konkrete og nære til det fjerne og mere abstrakte, således kan man også forestille sig at børnenes aktive involvering kan spiraleres ud som de bliver større.

g. Mønstre – forbundethed, unikhed og selvorganisering

Verden med den biologi, fysik, sociologi osv. forekommer opdelt og specialiseret og derfor svær at fatte. Imidlertid er der også mønstre som går på tværs af stof/energi, liv og menneskenes verden. Ved at fokusere på disse bliver det nemmere at *føle sig hjemme* i verden og nemmere at være kreativ.

Nedenfor 3 mønstre eller egenskaber som gennemsyrrer hele verden fra atomer over liv til sociale sammenhænge og helt ind i den lærende hjerne (og krop). De tre mønstre fortæller således noget OM verden men er samtidig også principper for livet i klassen og den pædagogik HVORMED vi lærer om principperne²¹.

De tre karakteristika jeg vil sige lidt om her er forbundethed, unikhed og selvorganisering. De er alle tre ukontroversielle²².

Forbundenhed

Den fysiske verden. Det virkeligt centrale i verden er ikke så meget dets objekter men relationerne imellem dem og de systemer/netværk de skaber. Det gælder i fysikkens verden hvor felter, partikler osv relaterer sig til hinanden gennem kræfter (magnetiske, elektriske, den stærke og den svage kernekraft og tyngdekraften) og på basis af dette har udviklet et væld af partikler inden i partikler inden atomer inden molekylar inden krystaller eller andre materialeformer. Salt er ikke salt fordi det er en blanding af klor og natrium men pga. de to atomers relationer til hinanden – det er relationen der er salt. Partikler og materialer har også dannet sole, planeter, solsystemer, galakser osv. gennem relationer og forbundethed. I en eller anden dyb fysisk forstand er partiklerne der ikke – det er relationerne der er Verden.

Biosfæren. Biosfæren/livet bygger på materien, men her er relationerne langt mere komplekse. Livet består af celler, men cellerne består igen selv af små livsenheder som f.eks. mitokondrier, og cellerne danner organer – som f.eks. min lever og organerne danne min krop og jeg er en del af en familie osv. Systemer indenfor systemer – som er gensidig forbundne og afhængige (jeg har det godt hvis mine celler har det godt og levercellen har det godt hvis jeg har det godt osv.) – altså gennem relationer med reguleret kvalitet og kvantitet, feed back osv osv. Den verden som vi ser og selv er laver af består af systemer som bygger på gensidige relationer mellem over og undersystemer²³. Bemærk også at selv om verden består af mange dele så består den af uendelig mange flere relationer. Bemærk også at hjernen består af 100 milliarder celler som danner relationer med hinanden – det er relationerne som på en eller anden måde er meningene, viden, holdninger osv. inde i vores hoveder og dem der dannes når vi lærer. At lære er at danne relationer i mere end en forstand.

Menneskenes verden. Hvis vi kigger på menneskenes samfund så er de også på mange måde ordnet efter de samme principper. Individet og gruppen er gensidigt afhængige og kan få det til at fungere hvis der er positive selvforstærkende/vedligeholdende relationer.

Ethvert system er samtidig en selvstændig enhed og kan forstås som sådan og samtidig en del af en større helhed i forhold til hvilken den har 'mening'/'funktion'²⁴.

På basis af dette KUNNE man sige, at vi her har fat i noget universelt i forhold til verdens struktur og det at skabe systemer der virker. Og så KUNNE vi sige at det er noget normativt – altså at det er sådan vi BØR bygge systemer i menneskenes verden. Altså rigeligt med relationer som sikrer at delen og helheden fungerer samtidig og optimalt. Det gælder mellem stater, kulturer, elever i klassen og globalt. Dette falder i tråd med den tidligere snak om sensitiviteter og relationer.

Og videre – eftersom mennesket er en del af økosystemer og den fysiske jord BØR vi opbygge mangfoldige relationer til disse sfærer. Kun derigennem kan vi udvikle systemer som er gode for homo sapiens OG for andre livsformer og som styrer stof og energi optimalt.

Her er så sikkert en af de mest grundlæggende mønstre som børn skal lære – og de lære det ved at praktisere det og ved at læreren påpeger og/eller de selv indser at dette er et princip eller et mønster, som kan bruges til både at forstå verden med – og en dybere relationsbaseret forståelse. Og at det er en

---

²¹ At dette er muligt peger på at de principper der er til at se i verden omkring os også gælder for verden inden i os. Det er en lidt kontroversiel tanke som humanister, (traditionelle) videnskabsfolk og postmodernister gerne ser sig frabedt og som New Age folk sikkert vil elske, men ikke desto mindre er det interessant hvordan nogle pædagogiske tanker, hjerneforskning og kosmologi ligner hinanden. Det er i hvert fald heldigt og potentielt pædagogisk interessant. For inspiration se Contextual Teaching and Learnings teoretiske fundament og diskussioner indenfor integral thinking.

²² De mønstre som skolen skal satse på skal veldokumenterede. Derudover skal eleverne lege med mønstergenkendelse og her kan man lege med allehånde mønstre – også elevernes egne og de mere fantasifulde.

²³ Se Arthur. Koestler "Selforganizing Open Hierarchical Order" og andre angående holoner der danner holakier

²⁴ Se også Frankl om meningskabelse som central menneskelig aktivitet – og læring.

forståelse, som kan bruges til at styre og forbedre verden med. Denne forståelse er svær at håndtere for fornuften med den begrænsede båndbredde derfor må tilgange ofte fattes gennem at skifte perspektiver (f.eks. 3 gange 3). Som eventuel baggrund er den mere spirituelle oplevelse af at alt er relationer og alt – inklusive mig selv – er ét.

Endelig er det værd at huske på at selve dette at forstå og huske nyt i meget høj grad handler om at knytte forbindelser til det eksisterende. Personlig mental udvikling handler bl.a. om udbygning af relationer i bevidstheden mellem informationer, oplevelser, følelser osv.

Selvfølgelig er en skovl stadig en skovl. Det der er vigtigt er også at få relationsforståelsen med.

For mig er ovenstående selvindlysende – eller evident - og ikke noget som vil blive tilbagevist af 'nyere forskning'. Man kan ligefrem sige at det er evidensbaseret.

Unikhed.

Der findes ikke to mennesker, fingeraftryk, træer, blade, biller osv. som er ens. Jo mere vi lærer om den levende verden, jo mere klart bliver det at den består af unikke individer. Jo længere ned vi går til virus og atomer, jo mindre sandt bliver det. Men hvad angår den makroskopiske virkelighed som vi kan se, er det sandt inklusive landskaber, kulturer osv. Samtidig er det jo sådan at alle fingeraftryk alligevel ligner hinanden, ligeså med alle mennesker, alle birketræer osv.

Fornuften med den smalle forståelse og derfor også rationalitetens skole har vægtet klassifikationen højt på bekostning af unikhed. Vi oplever læring som bevidst klassifikation af verden. Hermed underspiller vi en grundlæggende sandhed om den verden vi lever i – nemlig at den er befolket af unikke væsener. Nu kender vi jo mennesker ret godt og derfor er det almindeligt at mene at ethvert menneske er unikt samtidig med at det er en del af menneskeheden, fællesskaberne, liv, stof og alt. Det er for mig at se evident at sådan er resten af verden stort set også. Derfor kan respekten for de unikke individer, kulturer og grupper læres på mangfoldig vis og bør være et gennemgående tema – et mønster i skolen: forskellige og fælles - enestående og ens. Det er evidensbaseret. Verden er enestående!

Unikhed er ikke kun i rum men også i tid. Ethvert øjeblik er unikt – oplev det! Lev i nuet. Og alligevel 'gentager' ting sig.

Unikhedens ophav synes at være den dynamik der hedder forgrening/differentiering og individuelle udviklingsforløb – med et element af kaos.

En ikke ringe del af det menneskene for tiden foretager sig bliver derfor unaturligt såsom f.eks. arts- sprog- og kulturudryddelse. (Det er næsten en forbrydelse mod universet?? – er meningen (?) med mennesket som del af noget større ikke at vi skal fremme livlighed, differentiering og mangfoldighed? At fremme liv og mangfoldighed er lakmusprøven for det vi gør?)

Selvorganisering.

At verden – dets 'døde' stof, dens energi, den levende verden og menneskenes verden – er selvorganiserende er mindst ligeså evident som de to punkter ovenfor. Universet startede så vidt vi nu ved som et strukturløst punkt – og her sidder jeg og skriver på computer og lytter til musik. Liv på jorden startede med en celle og her er du som læser denne tekst. Musikken startede med et horn og en tromme og i dage er der symfonier og Pink Floyd. Den døde natur er organiseret i atomer – hvem har gjort det – i galakser og sorte huller – hvem har gjort det? – jo det har stoffet selv. Livet på jorden er organiseret i enormt komplekse økosystemer og livsformer – hvem har organiseret det? Det var jo ikke Gud eller Darwin – det var naturen selv. Menneskeheden har udviklet mangfoldige sprog og kulturer – af sig selv. Selvorganisering er så udbredt og grundlæggende at det skal læres i skolen²⁵. Bruges denne viden normativt så handler det om elever, der kan organisere egen læring, det handler om plads til selvorganisering i menneskers samfund, det handler om gruppearbejde, fællesskaber osv.

Vigtigt i denne forbindelse er det også at mennesket hjerne er et selvorganiserende system²⁶ – som vi er sat til at hjælpe i denne komplekse, fantastiske og forfærdelige verden.

Kreativitet

---

²⁵ Se også Ilya Prigogines teori om autopoiese. Bemærk også at et af de væsentlig organiserende principper er holoner og holarkier – altså systemer inden og i positivt samspil men systemer som er inden og osv osv.

²⁶ På trods af hvad der er sagt om evt. manglende kobling mellem Gardners intelligenser så mener jeg at mennesker generelt har en tilbøjelighed til gennem refleksion at integrere forskellige sider af deres personlighed – såsom f.eks. følelse, etik, interesser og fornuft - til et nogenlunde sammenhængende hele. Uden det vil mange føle sig 'splittede' og føle at de gennem refleksion havde brug for at 'samle sig'. Det hele menneske er således både ønskvægt set 'indefra bevidstheden' og udefra set fra pædagogens/grundtvigianerens synspunkt.

Man kan med god ret påstå at kreativitet er det allermest fundamentale ved den verden vi lever i. "Man tager en sky af brintatomer, venter længe nok, og så har man roser, giraffer og mennesker", som det er blevet sagt²⁷, underforstået – verden startede med big bang, som var mindre end en prik og nu har vi enormt differentieret og integreret og dynamisk verden. Giraffen er et udtryk for forbundethed, både dens interne system og dets relationer til omverdenen, den er unik og forskellig fra andre pattedyr og den er igennem hele livet selvorganiserende. Man kan derfor sige at de tre principper er drivende for kreativitet²⁸.

Deri ligger også er dannelsesmæssig og forståelsesmæssigt kup. Dels bliver kreativitet til noget centralt og naturligt som derfor må have stor plads i skolen, dels lukker det op for den fortolkning at den individuelle kreativitet – min kreativitet – blot er et af de mange udtryk for kreativitet i universet, livet på jorden og i menneskenes verden²⁹. Bemærk i øvrigt at mange kunstnere og videnskabsfolk som oplever at kreativiteten/inspirationen kommer til dem.

Pædagogikkens jordforbindelse?

Man kan spørge om vi ikke er på mere sikker grund ved at sige at pædagogik er pædagogik og relaterer sig til menneskesyn osv. osv. – altså udelukkende til menneskenes åndelige sfære og at der er en rent humanistisk historie. Den ville så ikke være truet af den ene eller den anden tolkning af stof og liv. På den anden side så har vi brug for overordnede begreber til at fatte en meget kompleks fysisk-biologisk-menneskelig verden og til at kunne agere i den. Og vi har måske også brug for et bolværk overfor dem der vil gøre alle relationer til økonomiske, gøre alle kulturer ens, skolen til indlæringsanstalt med kanon osv. og overfor de ultra-relativistiske postmodernister. Måske pædagogikkens rødder på en eller anden måde er i verden, de er jo trods alt opstået *ud af* verden og måske er det slet ikke holdbart eller frugtbart ikke at udforske disse relationer³⁰.

---

²⁷ Brian Swimme

²⁸ Dertil kommer egenskaben emergens som komplekse systemer udviser

²⁹ Læseren kan sandsynligvis her selv fornemme en spænding – 1) jo, kreativitet er indlysende en egenskab ved historiens lange træk fra lysprikken i Big Bang til Mozarts symfoni, og – 2) nej, hvad er nu det her, er vi nu ikke i gang med at gøre universet åndeligt ved at tillægge det den menneskelige egenskab 'kreativitet'.

³⁰ Endelig må vi fastholde at videnskaben skal forklare, hvor den kan - ikke diktere, at den i henhold til sin egen definition beskæftiger sig med observerbare fænomener, har svært ved komplekse, dynamiske, kreative systemer og at der er meget den (endnu) ikke kan forklare om menneskers liv og ånd.

h. Kina og konkurrencen - ligeløn og livsstil

Dette oplæg om dannelsesideal har ikke indtil nu beskæftiget sig direkte med de pengeøkonomiske realiteter herunder den øgede internationale konkurrence på pris i en globaliseret tid.

Lige løn for lige arbejde

Set i et globalt perspektiv må det kun være ret og rimeligt at der er lige løn for lige arbejde eller rettere lige købekraft for lige arbejde. Det må være et mål vi gerne ser mennesker over hele verden arbejde for. Selv om det er lidt kontroversielt kan man vel sige at der (i et eller andet omfang) bør være lige købekraft for lige anstrengelser – altså at man ikke skal belønnes for de gener man har arvet, men derimod for sin indsats, idet vi ønsker at alle yder en indsats. Og ordet 'købekraft' bør erstattes af 'adgang til ressourcer'. Den logiske konsekvens af dette er selvfølgelig at danskerne skal have adgang til ca. 1/10 af de ressourcer de har nu og at deres købekraft skal reduceres væsentligt. Derfor bør vi have mindre i løn – alt andet er uetisk³¹.

Less is more

I en verden hvor der skal være nogenlunde lige adgang til verdens ressourcer for alle mennesker i hele verden betyder det at vi i Danmark skal have meget mindre. Det betyder imidlertid ikke at vi får mindre livsværdi. Tilfredsheden med livet er stor set ikke steget i de sidste 50 år. Det er ressourceforbrugt imidlertid oven i købet samtidig med at apparater og boligens ressource-effektivitet er vokset. Vi har en øget viden om hvad der gør mennesker tilfredse og det er ikke et stort ressourceforbrug. Vi har ligeledes en øget viden om effektiv udnyttelse af ressourcer, genanvendelse osv. Derfor er der et stort potentiale for det gode liv i Danmark med et ressourceforbrug, som kun er en brøkdel af det nuværende.

Kina og konkurrencen

Vi knokler som gale for at 'vores' firmaer kan klare sig i den globale konkurrence. Men hvad nu hvis vi kunne leve et liv med høj livskvalitet ved at forbruge langt mindre, arbejde mindre stressende, få mindre i løn (dvs. mindre ressourcekøbekraft), være mere kreative og at firmaet Danmark samtidig kunne klare sig i konkurrencen globalt? Kan Danmark stå af ræset? Er det måske ligefrem sådan at den globale konkurrence hen gennem århundredet vil blive hårdere og hårdere samtidig med at det ikke er muligt at skrue op for tempoet på arbejdspladserne fordi det koster for meget i stress, sygdom og depressioner? Hvis ja, bliver det måske en nødvendighed at stå af³².

Win-win

Det ligner en win-win situation. Det ser ud som om vi kunne øge vores livskvalitet, leve indenfor vores økologiske råderum³³, tjene færre kroner og konkurrere globalt³⁴. Selv om – eller måske netop fordi – det forekommer politisk urealistisk i dag er det alligevel en ikke usandsynlig fremtid og skolen bør forberede eleverne på dette. Vi bliver nødt til at gøre op med faste forestillinger om at vores levestandard og BNP skal vokse og vokse. Vi bliver nødt til at gøre op med den simple ide om at vi skal arbejde mere for at 1) firmaerne kan klare sig, 2) vores privatforbrug kan vokse, 3) staten kan kræve flere penge op til at drive en velfærdsstat som bliver dyrere og dyrere.

Jeg mener at det beskrevne dannelsesideal på rigtig mange punkter passer godt fordi det satser på at knytte eleverne til andre kilder til glæde og energi end forbrug, fordi den giver det globale etiske og ressourcemæssige perspektiv på verden og fordi den vægter kreativitet. Imidlertid er det et område som bør udvikles yderligere fordi det er vigtigt i forhold til dagsaktuelle debatter om skolen og international konkurrence.

---

³¹ Og det har højrefløjens sagt længe og venstrefløjens lige så længe modsat sig. Imidlertid bygger venstrefløjens modstand på at mere i løn betyder et bedre liv og højrefløjens begejstring på at lavere løn giver højere profit.

³² Iøvrigt er den globale konkurrence baseret på at varer kan sendes meget billig rundt i verden. Den forudsætning kan blive stærkt svækket hvis priserne på energi vokser voldsomt indefor de kommende årtier. Lønniveauet i Kina kan således blive temmelig irrelevant på tunge varer. Altsammen under forudsætning af at der ikke findes anden billig energi relevant for fragtskibe.

³³ Økologisk råderum er et mål for et forbrug per person som alle i hele verden vi kunne have nu og i fremtiden – altså retfærdigt og bæredygtigt.

³⁴ Den samlede profit vil derimod sandsynligvis falde i takt med at omsætningen falder.